

Sef Rabin dr. MOSES ROSEN

PĂCATE, LOVITURI, MÎNGÎIERI

הַמִּלִּימִים בְּכֹסֶימָם לֵקַח בְּכֹסֶימָם כְּכֹסֶימָם (מִדְרָשׁ).

„De două ori au păcătuit... îndoită le-a fost lovitură... iar mîngîierea lor tot de două ori va fi”. (Midraš).

O lacrimă uriașă se prelinge de-a lungul tuturor urmașilor profetului Irmiah care, ca și el, au fost contemporanii nemăsuratei catastrofe, ce s-au abătut asupra purtătorilor cuvîntului Torii.

În lăcașele noastre de rugăciune răsună în aceste zile cîntecele de jale ale rapsozilor unor tragedii care s-au repetat de-a lungul generațiilor, de la Nabucadnețar și pînă la Hitler. Nu numai cele trei săptămîni de doliu dintre 17 tamuz și 9 av merită numele de *בִּינָה* de strîmtoare, ci întreaga epocă de la arderea primului templu și pînă la Auschwitz stă sub semnul acestui nume care simbolizează un destin al calvarului. În versetele ieremiadelor retrăim suferințe care, oricît de variate le-au fost formele, oricît s-au schimbat hainele ce le-au îmbrăcat, au rămas mereu aceleași. „Alți actori, aceeași piesă”.

„Pe mările Babilonului, stat-am și am plîns” (Psalmi 137). Pe cîte maluri n-am stat oare, de atunci încocoace și am plîns sinagogle arse, sururile sfînte profanate, frații și surorile ucise, căminele pustiite? Pe cîte sălcii n-am afirmat noi, oare, harpa cîntecelor noastre de jale, zbuciumul inimilor fiind prea puternic pentru ca buzele să mai poată da grai durerii? *בְּכֹסֶימָם* „De cîte ori au păcătuit...”. Înțelepciunea midrașică depășește cadrul unui simplu joc de cuvinte atunci cînd exprimă, sub această formă, cauzele unui martiriu fără de seamăn. Nu e vorba despre o artificială interpretare a unui verset biblic, ci de o pătrundere în însăși esența Torii.

Într-adevăr, concepția despre viață a învățăturii noastre are un dublu aspect. Mozaismul nu se mulțumește să statornicească îndatoririle credinciosului față de Divinitate. Preocuparea sa permanentă este de a reglementa nu numai raporturile dintre Dumnezeu și om, ci și acela dintre om și semenul său. Cînd învățăturii talmudice se străduiesc să exprime într-o formulă de sinteză trăsătura fundamentală a iudaismului, ei recurg la cuvintele profetului Miha: „Iți voi spune, omule, ce este binele și ce dorește Domnul Dumnezeu tău de la tine: să împliniești dreptatea, să ubest mîla și să pășești în modestie cu Dumnezeu tău”. Drumul cu Dumnezeu presupune, ca o condiție sine qua non, cultivarea dreptății și a miliei față de oameni.

Atunci cînd ei caută o definiție și mai lapidară, se folosesc de versetul profetului Havakuk: „Cel drept trăiește cu a sa credință”. Dreptatea și credința, iată cele două aspecte fundamentale care oglindesc întregul mozaism.

Necvîrul care cere lui Hilel să-l învețe întreaga Toră, „într-un picior”, vrea să adopte numai unul din aceste aspecte ale credinței noastre, vrea să se reazeze numai pe unul din picioarele ei. El dorește să îmbrățișeze o nouă formă de adorație a dumnezeirii, dar să nu se supună nici uneia din legile sale etice, să continue a nu recunoaște, în relațiile sociale, decît o singură lege: aceea a celui mai tare. Hilel îi răspunde: „Ce ție nu-ți place, al-

tuia nu face”. Dacă vrei să înțelegi cu adevărat această religie, trebuie să te sprijini pe ambele tale picioare. Cei doi piloni ai Torii — respectul față de drepturile omului și respectul față de Dumnezeu — sînt la fel de importanți.

Bileam, profetul tocmit de monarhul Balac spre a deveni doctrinar al genocidului, poartă mereu numele lui Dumnezeu pe buze. El suferă însă de două defecte fizice care infățîșează organica sa infirmitate morală. El e surd și chior și *הָיָה בְּאֶזְרָתוֹ שְׂחִיּוֹן* schiop. Privește spre viață cu un singur ochi, acel care se îndreaptă spre cer, spre Dumnezeu. Celălalt, cu care ar trebui să vadă cele ce se petrec în jur, aici pe pămînt, cu care l-ar înțelege pe aproapele său, e acoperit de întuneric. În drumul său, Bileam schiopătat, căci nu se sprijină pe puternic suport al principiului dreptății între oameni și popoare. Credința lui e astfel trunchiată, deformată.

„De două ori au păcătuit”. Contemporanii distrugerii Templului au căzut în aceeași greșală de neiertat. Au crezut că-l pot sluji pe Dumnezeu, asuprind pe om; ei au încetat să împlinească legislația social-agrară biblică care tindea să împiedice huzurul unora și sărăcia altora; au jefuit pe omul trudit de simbră lui; nu au mai apărut pe cei lipsiți de apărare, văduva și orfanul. Într-un cuvînt, au abandonat etica religiei și s-au limitat la ritualul ei. Dacă unii dintre ei au fost atît de naivi încît să creadă că prin aceasta ei păcătuiseră numai o dată, numai împotriva uneia din cele două părți ale învățăturii, numai împotriva omului, întreaga literatură profetică este străbătută de firul roșu al avertismentului divin că ei au păcătuit de două ori: și împotriva lui Dumnezeu și împotriva omului.

Verbul inaripat al marelui Ieșia se ridică în șabatul premergător zilei de Tișa be-av, împotriva acestor profanatori ai învățăturii dreptății. „Pentru ce mai pășiți în lăcașul meu?” — îi întreabă Dumnezeu prin glasul profetului, pe acei care înmulțesc jertfele pe altar, ridică brațele către cer cu o ipocrită evlavie și, în același timp, vai, „miinile le sînt pline de sînge”.

לֵקַח בְּכֹסֶימָם „Îndoită le-a fost lovitură...” O stare de lucruri ca cea amintită, nu putea să ducă decît la astfel de rezultate. Nu numai trupul omului a fost chinuit, ci și scînteia de divinitate sădită în el a fost pingărită. Nu numai zidurile marelui templu s-au prăbușit sub loviturile asediatorilor, ci s-a produs și năruirea aceluia *מִקְדָּשׁ מַקְדָּשׁ* sanctuar interior pe care cată să-l conțină orice suflet omenesc. Nu numai bietele fapțuri

(Continuare în p. 7)

Dicționare talmudice

Neînchipuit de vastă și deosebit de greu accesibilă este lumea studiilor talmudice. Rezultat al unei activități intelectuale multiseculare, realizat prin contribuția a mii de erudiți, Talmudul este — din punct de vedere cantitativ — o creație uriașă. Parcurerea lui — chiar și superficială — presupune un studiu intens de foarte mulți ani și acest studiu nu poate fi încercat decît de cei care sînt versați în dificila tematică talmudică, în subtila sa cauzistică și, mai ales, în limbajul său specific, în terminologia sa „tehnică”.

Este adevărat că studiul Talmudului este ușurat prin existența unei tradiții milenare în interpretarea textelor, prin existența unei adevărate metodologii care, transmisă din generație în generație și „codificată” de nenumărate ori, slujește drept infailibil ghid celor ce vor să se dedice studiilor talmudice. Nu mai puțin adevărat este însă faptul că însăși asimilarea acestei metode este un lucru dificil, presupunînd neapărat multă răbdare și o temeinică pregătire de specialitate.

Iată de ce nu ne vom mira constatănd existența, pe lângă textele talmudice propriu-zise, a unei vaste literaturi ajutoare, menită să ușureze învățacului începător (și celui avansat) însușirea imensului material cuprins în foliantele cărților talmudice. Această literatură „anexă” privește cele mai felurite aspecte ale studiului talmudic. Ea îl ajută pe cititor fie să înțeleagă textele propriu-zise, fie să desprindă „HALAHA”, legea, părerea ultimă a redactorilor, din termeni folosiți în descrierea diverselor păreri contradictorii, fie să rezolve contradicțiile (de cele mai multe ori doar aparente) dintre afirmațiile diverselor tractate talmudice. Alte lucrări îl ajută

pe cititor să poată colecționa din aceste tractate textele privind aceeași temă, căci este știut că materialul halahic — nemaiorbind de cel agadic — este răs-pîndit pe nesfîrșitele foliante ale Talmudului, fără a fi concentrat după subiect, prin respectarea vreunui sistem determinat.

Vrem să ne oprim în acest articol asupra uneia dintre problemele esențiale ale studiului talmudic — lexicografia talmudică — și să schițăm sumar istoria — bogată în ani și în interesante apariții — a dicționarelor talmudice.

Talmudul — atît cel babilonian, cît și cel ierusalimian — s-a născut nu ca rezultat al inspirației vreunui foarte talentat autor, nici ca fruct al contemplației sau studiilor vreunui înzestrat om de știință, ci, ca să zicem așa, „din viață”, ca o oglindire fidelă a activității intelectuale a marilor școli talmudice, prin colaborarea zilnică — dar de o multiseculară durată — a foarte multor oameni, de cele mai diferite categorii. Talmudul redă — asemenea unei stenograme — textul disputelor contradictorii dintre înțelepți, textul intervențiilor — citeodată de o stingăie evidentă — ale învățăcelor, povestirile cu tîlc și tîlmăcirile agadice ale predicatorilor, păreri exprimate de oameni simpli, într-un cuvînt: tot ce se putea auzi în decursul anului de studii în sălile academiilor talmudice. Toate aceste „texte” (în școlile talmudice studiul se desfășura în cea mai mare parte fără ajutorul cărților, exclusiv în mod oral) poartă asupra lor amprenta

A. IOSEFSOHN

(Continuare în p. 7)

TIȘA BEAV

Filozofia iudaică a crezut totdeauna în om. Această credință nu s-a născut dintr-o istorie fericită, ci din confruntarea cu suferința, din durere, călire morală și regenerare sufletească.

„Zidurile Ierusalimului erau de mult dărîmate. Templul era ars și pustiu. Lacrimile curgeau pe obraji cărțurarilor care con-templau dezastrul. Numai Rabi Akiva zîmbea. „Cum poate cineva să surîdă într-un asemenea moment?” — a cutezat să-l întrebe unul dintre cărțurari. „Zîmbesc fiindcă mă gîndesc la cuvintele profetului, a răspuns Rabi Akiva. Acum s-a împlinit profeția lui Uria: clipa cînd cetatea cea cu mult norod a rămas pustie, cînd nimeni nu-i mai poate veni în ajutor, iar dusmanii se bucură. Zîmbesc gîndindu-mă la viitor, cînd profeția lui Zeharia va fi realitate”.

Tișa beAv are această dublă deschidere temporală, pe care Rabi Iohanan ben Zakai a intuit-o primul și care face parte, de altfel, din structura iudaică; este aliajul prin care a putut fi asigurată supraviețuirea acestui popor.

Privită din afară, ziua de Tișa beAv ar putea fi considerată o dată fatidică, un sinonim al catastrofelor naționale (distrugerea primului și a celui de-al doilea Templu, căderea cetății Betar, expulzarea din Spania, începutul, în cel de-al

doilea război mondial, al Holocaustului). Pentru fiecare evreu, însă, oricît de înțelept sau oricît de neștiutor, ziua aceasta are o perspectivă mult mai cuprinzătoare. Ea este un prilej de neuitare, de scrutare a suferinței trecute, ca un memento și un avertisment pentru prezent și viitor. Ea nu se prezintă sub forma unei stări depresive, plecarea în fața „sortii” sau menținere a vreunui spirit de vendetă. A fi învins nu înseamnă a fi înfrînt. Faptul acesta a fost dovedit chiar de Rabi Iohanan însuși. În clipa în care Ierusalimul cădea, școala din lavne, înființată grație clarvizionului, lucidității și simțului său diplomatic, preschimba înfrîngerea în victorie. Dacă statul iudeu nu mai putea fi salvat atunci, fusese salvată ființa națională, triumfa spiritul. Literele alfabetului se dovedeau mai puternice decît armele atacanților.

Acesta este aspectul istoric-național al comemorării: necesitatea de împropățare a memoriei, de aducere aminte a faptului că „rădăcinile sînt amare” pentru ca trunchiul și coroana să fie mai tari, mai rezistente în fața virtualelor intemperii.

Prin extrapolare, însă, sensul singular al datei de 9 Av se multiplică. Omenirea întreagă are nevoie de o zi a aducerii aminte a tot ce a însemnat tra-

gedie în istoria ei. Copiii care deschid un manual de istorie, indiferent a cărui vopos, să fie învățați să privească cifrele morților într-o bălăie sau alta nu ca niște simple semne grafice care trebuie învățate pe dinafară, ci ca ființe care au ris și au plîns asemenea lor, cu nădejdi și elanuri asjăderea, retezate în mersul înainte al istoriei.

„Să-ți înșeli aproapele e un păcat; să-l înșeli pe Dumnezeu e o naivitate; să te înșeli pe tine însuși e o crimă”, sună o maximă talmudică.

Ziua de 9 Av simbolizează tocmai nevoia de a nu ne înșela pe noi înșine, a nu ne autonețezi asperitățile istoriei, a nu ne trece în calendar numai succesele. Și oare neîmplinirile, minusurile nu dau, prin adăugire, semnul plus? De ce-ul privilegiilor îndurerate și al brațelor ridicate spre cer în zilele dezastrului național al dărîmării Templului sau în lagărele naziste de-acum 40 de ani sau în repetatele pogromuri pe care le-am suportat în veacuri nu trimitem, pînă la urmă, la mobilizarea conștiințelor pentru ca pașii vieților noastre să nu mai fie nicicînd întrerupți de vreo doctrină,

E. SUHOR

(Continuare în p. 7)

Am deschis cu fericite presimțiri volumul „De vorbă cu Iorgu Iordan”, de Valeriu Mangu*. Profesorul Iorgu Iordan este doar o figură de frunte a vieții științifice și publice din țară, și nu numai din țară, cel mai vechi dintre membrii actuali ai Academiei Române. Dar interesul nerăbdător față de ceea ce are Domnia-sa de spus în această carte se explică și printr-o experiență anterioară de cititor: parcurgerea celor trei volume de „Memorii” ale profesorului (apărute în 1976, 1977 și 1979) ne-a prilejuit și cunoașterea îndeaproape a „omului Iorgu Iordan”, a modestiei și sincerității sale, a sensibilității și intransigenței sale etice, a curajului său civic și a cultului său pentru muncă, pentru ideile de dreptate și de omenie. L-am înțeles astfel mai bine și ca savant, și ca militant democrat, antifascist. Și iată acum această nouă carte — acest interviu desfășurat pe patru sute de pagini, dar care i se pare totuși lectorului prea scurt, pentru că se află iarăși în fața unor confesiuni fascinante despre cele trăite și gândite de profesor de-a lungul multor decenii. E o carte din care nu putea lipsi erudiția lingvistică, dar fără nici o urmă de rigiditate didactică, o carte de lucidă istorie politică și literară, de fină portretistică, de opinii afirmate fără ezitare. Pe scurt, o carte de înțelepciune, pentru care se cuvine să mulțumim atât academicianului Iorgu Iordan, cât și inițiatorului și realizatorului ei, profesorul Valeriu Mangu.

„Democratismul social” al profesorului — ca să folosim o expresie ce îi aparține — s-a manifestat întotdeauna prin repudierea categorică a fascismului, chiar și înainte ca acest termen să fi început a circula. Născut cu educat într-o familie de oameni muncitori, de o strictă moralitate, de un puternic simț natural al respectului și iubirii de semenii, cel care avea să devină, în 1933, președintele Comitetului Național Antifascist, poate spune acum, cu mândrie: „Un fel de antifascist am fost eu aproape din copilărie”. Fi- rește, aceasta înseamnă și o atitudine re- fractară la diversitatea sovindă, racistă, an- tisemită: „... n-am simțit nicodată, ca adolescent, ură în legătură cu calitatea de neromân a cuiva. Mă înțelegeam foarte bine cu evreii, cum tot atît de bine sau chiar foarte bine, mă înțelegeam și astăzi”. În propaganda antisemită („...că evreii nu-s creștini ca noi, nu-s nici români ca noi, nu vorbesc prea bine românește, înfățișarea lor fizică, chiar, este mai mult sau mai puțin deosebită de a noastră etc.”) Iorgu Iordan a văzut de timpuriu niște „criterii rudimentare”, o împlerire de absurdități demagogice și scopuri ve-

nale. În acești termeni, de dispreț și o- roare, se vorbește în carte despre cuzism și codrenism, despre suferințele abătute asupra țării de regimul legionar, sau care profesorul a fost scos din învățămînt, brutalizat și arestat, iar cînd vine vorba de evrei, el exclamă: „...Ce-au mai pățit evreii în vremurile acelea!”

Răscritoare este evocarea profesorului Leo Spitzer, celebrul lingvist german de origine evreiască („cea mai mare persona- litate pe care am cunoscut-o”, cum afirmă academicianul Iordan, prieten apropiat al lui), care, izgonit din universitate de hit- leristi, a fost silit să se expatrieze. „După ultimul război, i s-a propus să se reîn- toarcă în Germania, la o universitate pe care putea să și-o aleagă singur. L-am felicitat cu a refuzat. Foarte bine a făcut!” Actul acesta de demnitate, apro- bat atît de ferm de profesorul Iordan, n-a

cu secole înainte. Dubnov, în „Istoria universală a poporului evreu”, vorbește de colectivități evreiești în Moldova veacului XV, Există, e un lucru bine știut, mă- ruri documentare și mai vechi. Cît pri- veste evreii de origine galitană, ei au început să treacă în Moldova cu mult înainte preluării domniei de către Mihail Sturza și venirea lor a fost determinată nu numai de aspirarea țaristă din locurile unde s-au născut, ci și de ofertele ce le-au fost făcute de domnitori și latifun- diarii moldoveni, dornici să întemeieze așezări de meșteșugari și negustori care să contribuie la dinamizarea vieții eco- nomice.

În lucrarea, rămasă clasică, a docto- rului Elias Schwartzfeld: „Din istoria evreilor — Impopularea, reimpopularea și întemeierea țărilor și țăgăsoarelor din Moldova (1914)” este pomenită o pro- clamație cu acest fel adresată evreilor din Lvov, la 1612, de Ștefan Tomșa Vodă. Hrisoave domnești din cea de-a doua jumătate a secolului XVIII și de la începutul secolului XIX conștinesc con- venții între boieri și evrei, care au avut ca urmare înființarea a numeroase țir- guri. La înscăunarea lui Mihail Sturza numărul lor era de 40, crescînd sub acest domnitor la 62. Și pentru că profesorul Iordan îl prezintă interlocutorului său pe Costache Conachi, marele lojogof al Mol- dovei, ca fiind „mai ales poet, dar și om de cultură, și destul de avansat în ce pri- veste ideile, în ciuda calității sale de mare boier”, să notăm aici, pentru confirmarea acestor aprecieri, că, potrivit unor mă- ruri consemnate în cartea doctorului Schwartzfeld, la întemeierea localității Nămolosa, probabil în 1824, Costache Co- nachi, proprietarul moșiei respective, „a chemat pe evrei din diverse părți, a clădit o sinagogă și o baie, pe care li le-a dăruit de veci, le-a cedat terenul pentru case și prăvălii, ba a dat la unii și bani cu îm- prumut, fără dobîndă, spre a le înlesni co- merțul. Asemenea, le dete și un loc gratuit pentru cimitir”.

În subtilul joc zigzagat al convorbirilor sale cu Iorgu Iordan, Valeriu Mangu a pus deodată o întrebare cu privire la mitul pășirii Phoenix. Subliniind, în răspunsul său, că acest mit „a jucat un rol foarte important în istoria culturii”, profesorul dă exemplul reînvierii limbii ebraice în Israel, limba originară a Bibliei (în ara- meică sînt scrise, și numai în parte, că- rțile „Ezra” și „Daniel”): „Faptul că evreii vorbesc acum ebraica se datorește voin- ței. Este un fel de „demonstrație”, o ma- nifestare care se explică psihologic și istoric. Ei au fost ținuți multe secole de- a rîndul nu numai la distanță, ci și în ghe- touri, în afara societății umane”.

Să ne mai oprim, în încheierea acestor însemnări, la o întrebare a lui Valeriu Mangu, o întrebare inspirată din ritualul sacru al oricărui interviu: „Cine sînteți, de fapt, dumneavoastră, Iorgu Iordan?” Profesorul, cum era și de așteptat, a re- fuzat să se autodefinească. Dar mai era nevoie? După opera întregii sale vieți, îl definește minunat această nouă carte cu- ceritoare, acest amplu dialog cu înțelep- ciunea, la care ne-a îngăduit să asis- tăm...

ANTON CELARU

Consemnări

DIALOG CU ÎNȚELEPCIUNEA

fost nicidecum singular. Nici Einstein, nici Feuchtwanger — ca să-i pomenim numai pe ei — n-au revenit pe meșteșugurile umililor lor, deși au rămas organic înrădăcinati în cultura germană. Italia fascistă a expulzat și ea de la catedre iluștri savanți „nearieni”. Amintindu-i pe Fermi, pe Tu- lio Levi-Civita și pe Enrico Bompiani, profesorul remarcă mimetismul antisemit al fascismului italian în raport cu cel german: „cu toate că în Italia „nu exista o problemă evreiască”, în sensul că pînă atunci iudeofobia nu prinsese rădăcini acolo, „încet-încet, Mussolini a devenit un fel de subaltern al lui Hitler, însu- șindu-și ideile, ca să nu spun idealurile antisemite ale acestuia”. Da, există și ase- menea „idealuri”.

Străină de orice academism, dar per- fect academică, discuția dintre Iorgu Iordan și Valeriu Mangu îmbrățișează varii domenii, făcînd, bunăoară, și o incursiune în istoria evreilor din România. Faptul că, în trecut, Moldova centrală și, mai ales, Moldova de nord aveau o populație evreiască mai densă decît alte regiuni ale țării este astfel explicat de către pro- fesor: „Cea mai mare parte din evrei trăiau, cum știm, în Galiția și, datorită persecuțiilor sălbatice și tratamentului la care erau supuși de către autoritățile țariste, au părăsit Galiția și s-au refugiat în Moldova”. Bineînțeles, această migra- ție — pe care Iorgu Iordan o ilustrează prin cele petrecute sub domnia lui Mihail Sturza (1834—1849) — nu epuizează nici pe departe chestiunea stabilirii evreilor în Moldova și, în genere, în România. Hașdeu și Iorga le semnalează prezența

INSTANȚĂ

Jucați-vă cu anii străbunilor voi „führeri” lumii cei ce negați Holocaustul și lertați crima și lustruiți bezmetec trecutul de sînge și groază sau nu știți de ce tac păsările? Veniți și judecați-ne în fața Instanței Lumii pentru că am mîncat iarbă amară înălțînd un stîndard din simboluri și comozîm în Jilțuri Judecați-ne azi pentru crimele voastre.

IZSAK MARTHA

Despre compozitorul Ludovic Feldman

În legătură cu articolul apărut în R.C.M. din 1 iunie a.c. cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 de ani a compozito- rului LUDOVIC FELDMAN, colaboratorul nostru B. Fainblatt ne scrie:

„Doresc să adaug, la cele publicate despre veneratul și prolificul compozitor LUDOVIC FELDMAN, că el a compus recent prima sa simfonie, prezentată, în primă audiere, la începutul lunii mai 1983, la Ateneu, de către orchestra sim- fonică a Filarmonicii „George Enescu”, la vîroaia întîi fiind talentatul nostru violonist Avy Abramovici. Simfonia poartă numele de „Simfonia omagială” și a fost dedicată de compozitor clasei muncitoare.

În sa subliniez că nonagenarul co- mpozitor Ludovic Feldman aparține unei familii ai cărei membri au înțeles să impace admirabil calitatea de cetățean devotați ai țării în care s-au născut cu apartenența la comunitatea evreiască.

Intr-un articol scris de mine și publi- cat în R.C.M. din 1 iulie 1977, am re- latat despre bunicul după mamă al co- mpozitorului, pe nume Avram Ellman, fost președinte al Comunității evreilor din orașul Tulcea, acum peste 100 de ani. Acest Avram Ellman, pentru servicii deosebite aduse statului român, cu ocazia revenirii Dobrogei la patria-mamă, în urma Războiului pentru independență, din 1877, a fost distins cu una dintre cele mai mari decorații românești de atunci, ordinul „Steaua României”, fapt menționat și pe monumental funerar al lui Ellman, aflat în vechiul cimitir evre- iesc din Tulcea”.

Reflecții, maxime, aforisme

● Strugurii trebuie să se roage pentru sănătatea butucului de viță (din „Sen- tențe și proverbe ale vechilor rabini”, 1629). Cf. Dictionnaire Larousse des proverbes, sentences et maximes, 1960, p. 496.

● Fîntina din care se scoate apă des are apa mai limpede (Proverb evreiesc, din J. Clarke — Paremiologia anglo-la- tina, 1639, citat și de J. Ray, în „Adagia hebraica”). Cf. Ibidem.

● Statul, zic, nu are scopul de a-i transforma pe oameni din ființe raționale în animale sau automate, ci, dimpotrivă, să facă în așa fel încît spiritul și corpul lor să-și îndeplinească funcțiile în cele mai bune condiții, oamenii să se folo- sească de propria rațiune, să nu se răz- boiască între ei (...) și să nu se poarte unii față de alții cu dușmănie. Prin ur- mare, scopul statului este, de fapt, liber- tatea (Baruch Spinoza, 1632—1677). În: Baruch Spinoza. Tratatul teologico-politic, trad. rom., 1960, p. 297).

● Lumea e nouă; acest Soare limpede, acest Pămînt de lumină — abia azi Dum- nezeu le-a creat (Haim Nahman Bialik, 1873—1914). În: E. Fleg — Anthologie juive, 1967, p. 42.

● Munca este o datorie socială, o da- torie umană pe acest Pămînt, o mani- festare a forței creatoare a omului, a pu- terii sale de a supune natura. (David Ben Gurion, 1886—1973). Cf. Dictionnaire Robert des citations du monde entier, 1979, p. 519.

● Moartea și munca sînt necesități și nu preferințe (Simone Weil, dintr-un interviu acordat revistei „Express” nr. 32, 1972).

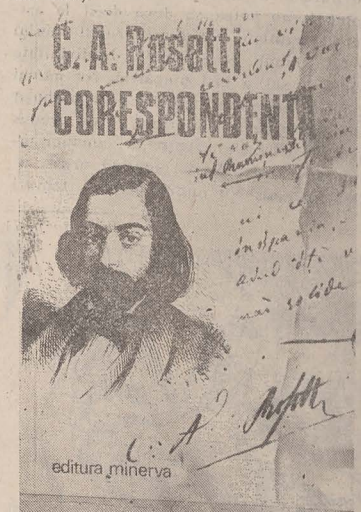
Culese și traduse de
RENEE SCHWARTZ

„PIINEA ÎNFRĂȚIREI”*

Document istoric și schiță de profil in- terior, corespondența lui C. A. Rosetti cuprinde — în cadrul scrisorilor de sus- ținere a moralului prietenilor și tovară- șilor săi de idealuri, participanți exilați ai revoluției de la 1848, al scrisorilor de informare asupra evenimentelor poli- tice din actualitatea vremii, cu influență asupra Țărilor Românești, de confesiune privind viața sa de familie — și o serie de referiri la problema evreiască.

Considerațiile lui C. A. Rosetti față de evrei sînt ale prietenului (v. relațiile sale cu pictorul Rosenthal, cu omul poli- tic și literat Armand Lévy), ale cunoș- cătorului de filozofia culturii și ale pa- triotului (v. intenția de a scrie o „Istorie a evreilor”, ca rod al suferințelor sale de exilat, asemănătoare, consideră Ro- setti, cu ale unui fiu al casei lui Israel, aluziile biblice) și ale pașoptistului mili- tind pentru dreptul populației evreiești din România de a se bucura de protec- ția constituțională a țării, prin care urma să se acorde drepturi egale fiecărui cetă- țean, indiferent de naționalitate (v. scri- soarea de răspuns a lui Rosetti la atacul din ziarul lui Teodor Codrescu, „Zim-

brul”, scrisoare apărută sub formă de articole în „Steaua Dunării”, nr. 65 și 68 din 1856).

Pe Rosenthal Rosetti îl cunoscuse la Paris, ca și pe Lévy. Rosenthal îl urmă- re pe Rosetti în țară, luase parte la revolu- ția din 1848 și devenise cetățean român. După înfringerea revoluției, Rosenthal pleacă la Budapesta, încercînd să ia con- tact cu revoluționarii unguri, dar e prins și închis de autoritățile cezaro-craiste. Aflîndu-se într-o situație fără ieșire, Ro- senthal preferă moartea divulgării pla- nurilor de luptă ale exilaților. Acestea sînt date care ar trebui să fie cunoscute din oricare manual de istorie. Correspon- dența lui C. A. Rosetti însă dezvăluie unele aspecte de „halat și papuci” ale acestei prietenii, semnificative sub ra- portul omului Rosenthal, pe care Rosetti știe să-l aprecieze la adevărata lui va- loare. Dintr-o scrisoare către Dimitrie Brătianu, din 3 aprilie 1846, aflăm că Rosenthal îi cedase lui Rosetti locuința din Paris. În altă, avînd același destina- tar, scrisă peste trei ani, Rosetti îl in- tegrează categoric de „oameni frumoși”, corespondența celui „schöne Seele” din estetica romantică și neoromantică ger- mană, vizînd exemplificarea ideii de pro- fundă omenie. Rosenthal este pentru Ro- setti un argument care îndeamnă la

* C. A. Rosetti, *Correspondență*, Bucu- rești, Ed. Minerva, 1980.

E.S.

(Continuare în p. 6)

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Beit Hatfuțot a împlinit cinci ani de existență

Luna mai 1983 a marcat, între altele, și a cincea aniversare a muzeului Beit Hatfuțot. În timpul acestor cinci ani, Beit Hatfuțot și-a multiplicat activitatea, devenind, pe lângă un muzeu al istoriei poporului evreu — unicul de acest fel în lume —, un centru ale cărui activități culturale și educaționale cuprind întreaga Diaspora.

În cei cinci ani ai existenței sale, aproximativ două milioane de vizitatori, mulți dintre ei din străinătate, au venit la Beit Hatfuțot. Printre acești vizitatori a fost și un număr mare de studenți, soldați și participanți la seminarii organizate pentru vizitatori străini.

Secția de seminarii a muzeului a organizat discuții, pe grupe, pe tema „Probleme ale identității evreiești”, la care au luat parte aproximativ 15.000 de persoane, din 17 țări. Aceste seminarii au fost ținute în opt limbi diferite. Participanții au fost îndrumați spre Beit Hatfuțot de către diferite oficii ale Agenției Evreiești, cluburi ale tineretului, școli, ieșivot etc. Circa 20% dintre ei au fost neevrei.

În 1982 și până în mai a.c., activitățile culturale ale lui Beit Hatfuțot au inclus 140 de manifestări, ce au avut loc în aula muzeului. Unele dintre ele au fost ținute sub forma unor cursuri de istorie a poporului evreu și a muzicii evreiești, altele sub formă de simpozioane, dezbatări, interviuri și lecturi.

În decursul celui de-al cincilea an de funcționare, la Beit Hatfuțot s-au deschis opt expoziții, printre care o expoziție despre viața evreiască în epoca de aur din Amsterdam, una despre istoria comunităților evreiești din România, alta despre evreii din nordul Africii; tot aici a avut loc întâlnirea dintre voluntari din Eretz Israel în Armata britanică și supraviețuitori ai Holocaustului.

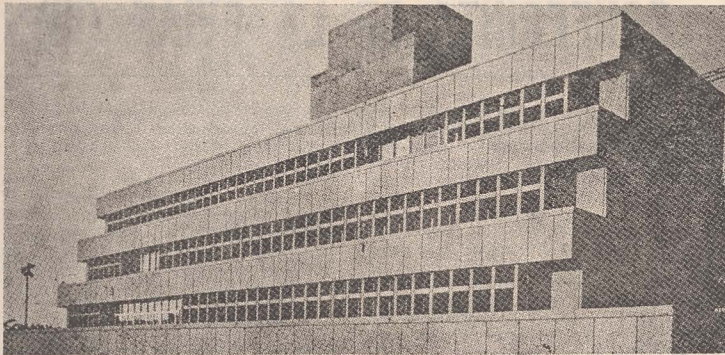
Printre expozițiile proiectate pentru anul viitor la Beit Hatfuțot menționăm o expoziție despre fermierii evrei din toată lumea și o expoziție despre comu-

nitățile evreiești din Maroc. O mare expoziție despre istoria iudaismului german este, de asemenea, în curs de pregătire, programată să coincidă cu a 50-a aniversare a Alialei germane în Israel.

În cursul celui de-al cincilea an al său, la Beit Hatfuțot au fost pregătite multe expoziții pentru a fi prezentate în străinătate. Șaizeci de expoziții au fost prezentate în Israel, în muzee, în

America Latină.

În vederea pregătirii acestor expoziții, cercetătorii de la Beit Hatfuțot se află permanent în căutarea de documente și fotografii din arhivele publice și particulare din întreaga lume. Recent, a fost anunțată o campanie mondială de adunare a materialelor privind supraviețuirea Holocaustului pentru o expoziție care urmează a fi deschisă în 1985, mar-

Edificiul instituției „Beit Hatfuțot”

edificii culturale comunitare. În medie, o nouă expoziție a fost deschisă în fiecare săptămână în Israel. Manifestările au fost organizate în cele mai multe localități, cu sprijinul Centrului de Informații (Merkaz Hahasbara).

Expoziții ale lui Beit Hatfuțot pot fi cunoscute în străinătate prin intermediul diapozitivelor, prezentate în muzee evreiești, pentru comunitare și cluburi culturale. Șase expoziții de acest fel au fost deschise în S.U.A., trei în Europa și două sint pe punctul de a fi inaugurate în

cind a 40-a aniversare a eliberării din lagărele naziste din Europa.

Beit Hatfuțot a organizat, pentru o perioadă de trei ani, noi campanii de colecționare de fotografii, cu valoare documentară, despre comunitățile evreiești din Diaspora și despre locuri unde comunitățile evreiești au încetat să mai existe. Fotografii de la Beit Hatfuțot au fost trimise în Egipt, Tunis, Liban, Polonia, Caraibe, Brazilia și Extremul Orient. Materialul adunat este păstrat în Arhiva Foto de la Beit Hatfuțot, care conține peste 20.000 de fotografii și diapozitive.

În timpul aceluiași perioade, rețeaua Asociațiilor Prietenilor lui Beit Hatfuțot s-a dezvoltat și s-a extins în Israel și în întreaga lume. Aceste asociații, care există în 12 țări, sprijină și finanțează multe manifestări și proiecte ale lui Beit Hatfuțot. Ele formează, de asemenea, o puternică verigă între Beit Hatfuțot și comunitățile evreiești din lume.

Festivalul umorului evreiesc

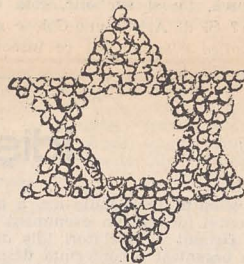
La Paris s-a înființat o nouă „Asociație pentru promovarea umorului evreiesc”, alcătuită din personalități ale vieții culturale iudaice, care au considerat necesară crearea acestei organizații, „deoarece umorul este o chestiune prea serioasă pentru a fi lăsată în seama umoriștilor”. Fondatorii ei sînt: dna Francine Lutenberg și dñii Philippe Alphonandari și Simon Libiec.

Noua asociație a stabilit prezentarea primului Festival al umorului evreiesc în perioada 29 mai—2 iunie a.c., la Centrul Rași. Festivalul s-a desfășurat sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii. Programul a fost inaugurat, la 29 mai, cu o masă rotundă, la care au luat parte: scriitorul umorist israelian Ephraim Kishon, precum și cinci cunoscute „persoane grave” ale umorului francez.

În zilele următoare s-au prezentat filmul „Idl mit'n fidl” (turnat în Polonia, în 1936), piesa „Abraham și Samuel”, de Victor Haim, povestiri în limbile iudeo-spaniolă și franceză, piesa de teatru umoristic „Metamorfozele unei melodii”, filme cu frații Marx ș.a.

La reușita acestui prim Festival al umorului evreiesc, de la Paris, a contribuit și Israelul. Umorul israelian a fost reprezentat de Ephraim Kishon, cu filmul său „Hashoter Azonlay”, cu spectacolul „Să ridem la Ierusalim”, avînd ca protagonist pe artistul Shaikhe Ophire, precum și un spectacol de mimică, avînd ca interpreți pe Asher Zelmati și Moshe Messinger.

Nu au fost uitați copiii; lor li s-a oferit un spectacol corespunzător vârstei.

PE URMELE ISTORIEI

Primii evrei care s-au stabilit în Mexic făceau parte din generația celor expulzați din Spania, sosiți aici în speranța găsirii unui loc în care să poată trăi conform preceptelor iudaice. Dar nemilosul braț al singeroasei Inchiziții i-a ajuns și aici, cîrmîndu-le existența prin intermediul tribunalelor înființate în Mexic, care era pe atunci o provincie spaniolă. Multe generații de evrei și-au continuat existența iudaică, respectînd în secret comandamentele Torei, riscîndu-și în acest fel viața. Arhivele mexicane sînt o măturie vie a proceselor intentate evreilor sub simpla acuzație de a fi evrei și a trăi evreiește. Cea mai mare parte a a-trăii evreiești. Cea mai mare parte a a-trăii evreiești. Cea mai mare parte a a-trăii evreiești.

Abia cu începerea din 1862, deci după aproximativ două secole, putem vorbi de întemeierea unei congregații de evrei în această țară a continentului american. În acel an, ziarul „Allgemeine Zeitung da Judentum” insera o știre referitoare la stabilirea unui număr de circa o sută de evrei, în mare majoritate sosiți din Belgia.

Astăzi, numărul evreilor din Mexic se ridică la aproximativ 39.000 de persoane, care, însă, nu au nici un fel de legătură cu istoria vechilor generații de evrei care au populat teritoriul mexican. Evreii făcînd parte din generația actuală provin din imigranți sosiți aici din Turcia, Siria și Rusia țaristă la începutul acestui secol.

În prima decadă a secolului XX, președintele Francisco Madeira al Mexicului a permis imigranților evrei să-și construiască o sinagogă, pe care au numit-o „Har Sinai” care este, și în prezent, lăcașul de rugăciune al evreilor de origine siriană.

Cînd, în aceeași perioadă, S.U.A. își lăsa Cînd, în aceeași perioadă, S.U.A. își lăsa Cînd, în aceeași perioadă, S.U.A. își lăsa

de evrei mexicani ducînd o foarte intensă viață iudaică în prezent. De exemplu, în Mexico City există șapte centre comunitare puternice din punct de vedere cultural, coordonate de Departamentul Educației, care este un organ oficial al guvernului mexican. Există un institut de învățămînt superior, finanțat, în exclusivitate, de către congregație, iar școlile iudaice primesc jumătate din subvenție din partea statului.

Comunitatea evreilor din Mexic semîndrește cu centrul sportiv rezervat elevilor evrei. În ceea ce privește sistemul de învățămînt, acesta începe de la grădiniță și sfîrșește cu liceele, ai căror elevi pot intra în institutele de învățămînt superior pe baza certificatelor de absolvire elaborate de conducerea liceelor evreiești. Conform datelor statistice, circa 80% dintre absolvenții acestor licee merg să studieze mai departe. Făcînd o comparație, se poate afirma că Mexicul deține întințetatea pe continentul american în probleme de învățămînt.

Pe tărîm publicistic, editura mexicană „The Mizrahi” a scos de sub teacuri două lucrări de interes major pentru congregație. Este vorba de Hagada și de Meghilat Ester, care s-au vîndut imediat după apariție.

Se poate afirma că, în mod practic, nu se manifestă fenomene de antisemitism în Mexic. Ba mai mult, cea mai înaltă distincție mexicană, „Vulturul aztec”, a fost atribuită lui Elyahu Soraski, în semn de recunoaștere a contribuției sale la propășirea culturii și educației.

În urma unei ședințe plenare care a reunit forurile conducătoare ale evreimii mexicane și reprezentanți ai organizației „Anti-Defamation League of B'nai Brith” a fost dat publicității un comunicat co-a fost dat publicității un comunicat co-a fost dat publicității un comunicat co-

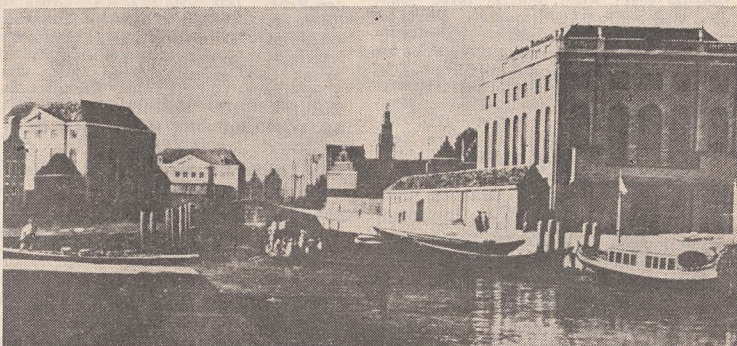
IANCU GOLDSTEIN

Epoca de aur a evreilor din Amsterdam

La sfîrșitul anului trecut, s-a deschis, la muzeul Beit Hatfuțot, o mare expoziție despre viața evreiască din Amsterdam în secolele XVII—XVIII. Perioada prezentată a fost o epocă de aur în istoria Olandei și a comunității sale evreiești. Durata expoziției a fost prelungită pentru bogăția materialului vizual și pentru prezentarea grafică, proiectată de David Gafni, conducătorul secției de grafică din cadrul muzeului Beit Hatfuțot. Acestei expoziții i-a fost consacrat un catalog trilingv (în ebraică, olandeză și engleză). Expoziția „Epoca de aur din Amsterdam”, deschisă în cadrul acordului pe plan cultural dintre Olanda și Israel, a fost proiectată și pregătită prin colaborarea dintre muzeografi de la Beit Hatfuțot și cei de la Muzeul de istorie evreiască din Amsterdam. Directoarea muzeului din

Amsterdam, dna Judith Belinfante, a participat la ceremonia deschiderii și a ținut o cuvîntare în fața publicului. Instituțiile sub auspiciile cărora a fost finanțată expoziția, în afară de contribuția guvernului olandez și a „Prietenilor lui Beit Hatfuțot și ai Muzeului de istorie evreiască din Amsterdam”, au fost Consiliul pentru Cultură și Artă de sub auspiciile Ministerului Educației și Culturii din Israel și Departamentul pentru relații culturale și științifice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Israelului.

După ceremonia deschiderii expoziției, a avut loc, în fața auditoriului de la Beit Hatfuțot, un simpozion despre istoria evreilor din Olanda. Simpozionul a fost organizat de Universitatea din Tel Aviv împreună cu Institutul pentru studierea iudaismului din Olanda, din cadrul Universității Ebraice din Ierusalim.

Marile sinagogi — germană și portugheză — din Amsterdam

Indiscrețiile făcute ziariștilor de către diverși participanți la sedințele secrete ale Conferinței de la Evian, precum și unele procese-verbale ale acestor sedințe, care s-au păstrat pînă astăzi, oferă o imagine zguduitoare a nevroșimii indifferenței cu care a fost abordată, examinată și „soluționată” problema evreilor amenințați de naști cu o exterminare în masă. Și să nu uităm: la Evian a avut loc nu numai cea mai amplă și cea mai organizată tentativă de prevenire a Holocaustului, ci și singura de acest fel. SINGURĂ!

Spatul ne impune o riguroasă triere a nenunțurilor eșantioane de brutală nepăsare oferite de dezbaterile conferinței. Este o operație dificilă, întrucît toate exemplele sînt concludente. Să alegem cîteva dintre ele, după criteriul inevitabil arbitrar, oprindu-ne asupra discuțiilor purtate atît în sedințele pleneare sînt în comitete și subcomitete, create la început, cit și în consfăturile cu caracter oficios, ținute în holurile și saloanele Hotelului Royal. Pentru simplificare, renunțăm să mai indicăm ziua și ora la care se rostesc cuvintele respective sau se adoptă pozițiile corespunzătoare, mîrginindu-ne să amintim că unitatea de timp care le cuprinde pe toate este perioada 6—15 Iulie 1938.

Să ascultăm, de pildă, ce se discută în Salonul Verde — din aripa de vest a hotelului, cu o splendidă vedere spre grădina cu trandafiri —, unde se reușesc cei desemnați să reprezinte zece state: Ecuador, Guatemala, Costa Rica, Paraguay, Venezuela, Uruguay, Nicaragua, Peru, Chile și Republica Dominicană. Acolo, dl Carlos Aristimuno-Col, ministrul plenipotențiar al Venezuelei în Franța, găsește prilejul să-și exprime cu sinceritate, ca între latino-americani, punctul de vedere cu privire la inițiativa lui Roosevelt. După părerea lui, aceasta seamănă leit cu atitudinea președintelui Wilson, care, în cursul războiului mondial din 1914—1918, era gata să lupte „pînă la ultimul englez și ultimul francez”. Cum altfel poate fi interpretată încercarea de a arunca povara refugiaților pe umerii unor țări din America Latină, cînd Statele Unite refuză să-și sporească, fie și simbolic, cota de imigrație? Și dl Aristimuno-Col se grăbește să explice colegilor săi ce înseamnă a-

ceastă cotă: în 1935, „de fiecare dată, cînd 48 de evrei au primit permisiunea de a călca pe teritoriul S.U.A., 32 de evrei au intrat în Argentina”. Cu alte cuvinte, Argentina a primit două treimi din numărul evreilor acceptați în Statele Unite, deși are o populație de opt ori mai mică. În concluzie, ministrul Venezuelei propune celor de față să reziste cu vigoare oricărei presiuni din partea puternicului vecin de la nord.

Cei de față acordă atenția cuvenită sugestiei avansate. Nu încapă îndoieli, calculul făcut de dl Aristimuno-Col este corect și țările latino-americane nu sînt la prima lor experiență în materie de inechitate cu yankeii. Dar nimeni nu obiectează că nici *momentul*, nici *subiec-*

și internări în lagărele de concentrare. Perspectiva lor imediată este nu un nivel de trai mai scăzut, ci — ca să spunem așa — un nivel de pleire foarte ridicat. Dar nimeni nu sugerează o consultare a evreilor înșiși, nimeni nu le oferă posibilitatea unei opțiuni între o supraviețuire în condiții modeste sau o anihilare în condiții apocaliptice.

Haiti și-a trimis la Evian un reprezentant de rang și mai mărunț decît al celorlalți: dl Léon Thébaud, care nu este decît atașat comercial în capitala Franței. El nu la parte la consfăturile din Salonul Verde, în schimb se pronunță într-una din sedințele pleneare. Și se pronunță declarînd că Haiti speră să întrețină cu cel de-al treilea Reich „re-

preocupat de riscul ca nu cumva pe cel care participă la această conferință să dăm impresia că am fi minai de sentimente filosemice”. Dl White nu are nevoie să explice în ce constă pentru un sentiment filosemic intrinsec un sentiment de resentimente la adresa răvagiilor — și nici unul dintre cei doi nu li solicită o astfel de explicație. Într-o potrivă, dl C. M. Burdekin, delegat din Noua Zeelandă, afirmă că se impune ca aria unui subcomitet de documentare să pabil să ne informeze în ce domenii sociale și profesionale se încadrează fugiații, precum și motivele pentru care ei nu își mai găsesc de lucru în Germania. Nu avem ce face cu oamenii nu vor să muncească”. După dl Burdekin nu a auzit că „motivul” pentru care evreii nu își mai găsesc de lucru în Germania poartă brădarie zvestică.

La o sedință a unui alt subcomitet (unul din multele înființate de comitete) la cîvintul doctorului Heinrich Baumann, șeful poliției politice din Evian, despre care am amintit în articolul precedent. Ca răspuns la o propunere de a găsi adăpost pentru o primă tranșă de 40 000 de refugiați, el face o interesantă demonstrație de natură politico-matematică: „Ce reprezintă 40 000 de evrei față de numărul lor total în Europa? O picătură într-un ocean! Dacă li acceptăm Germania ne va trimite mîine 400 000, poimîine patru milioane. Nu sînt deformat de profesie, nu sînt decît un simplu, deprimat să spună adevărul. Aceasta este să dovedești compasiune în limite rațiunii și alta este să nu știi să spui nu. Noi trebuie să învățăm să spunem nu!”

Modestia politului-șef este deplăcută. Departe de a fi un om simplu, dr. Baumann se manifestă aproape ca un proloc. El anticipează extinderea jurisdicției hitleriste asupra întregului continent și jonglează cu cifre de ordinul milioane — cifre care, la acea dată, par a ține de domeniul fanteziei, dar pe care vînturile le va confirma cu vîrf și îndesat. El e modest și atunci cînd își declină competența diplomatică. Căci, așa cum vom vedea, diplomații de profesie, întruși la Evian, li vor asculta poveștile și vor lăvăta (o, și cu cită ușurință!) să spună nu celor aflați în pragul hecatombeii.

N. MINEI

Holocaustul și complicii lui. Complicele nr. 1: indiferența

CONFERINȚA DE LA EVIAN (III)

tul aflat în discuție nu sînt cele mai potrivite pentru o înfruntare. Nimeni nu subliniază că problema care se pune este nu o balanță contabilă, ci salvarea cîtorva sute de mii de vieți omenești (iar nu peste mult timp va fi vorba de cîteva milioane). Singura rezervă formulată are un caracter tactic. Acreditat tot la Paris, în același grad diplomatic ca și anteriorul său, dl Francisco Garcia Calderon, reprezentantul Perului, recomandă celor prezenți să se opună inițiativei lui Roosevelt, pe motive de ordin nu atît principal, cît tehnic. Astfel, spune domnia-sa, „trebuie să arătăm că în țările noastre salariile sînt foarte mici. Evreii din Europa centrală, răsfățați cu remunerații mari, nu se vor împăca niciodată cu un nivel de trai mai scăzut”.

Și, din nou, participanții la consfătură înclină aprobator din cap. E greu de presupus că ei nu cîtesc zărele și că nu sînt la curent cu faptul că pe evreii din Europa centrală — adică din Germania și fosta Austrie — naștiții li răsfăță doar cu arestări, torturi, confiscări ale averii

lații comerciale fructuoase, pe care nu vrea să le periclitizeze acceptînd pe teritoriul său elemente considerate indozirabile de către guvernul german”. Dl Thébaud știe că acest guvern a fost invitat la Evian și că a refuzat să participe, dar asta nu-l împiedică să insiste ca Berlinul „să fie tratat cu maximum de politețe, deferență și menajamente”. Cum? Foarte simplu: nearătîndu-se refugiaților nici politețe, nici deferență și, cu atît mai puțin, menajamente.

La fel de revelatoare este și consfăturărea — tot oficioasă — a delegaților Marii Britanii și dominiilor sale. Acolo, dl Hume Wrong, reprezentantul permanent al Canadei la Societatea Națiunilor, scoate în relief faptul că, „datorită politicii cancelarului Hitler, se conturează o nouă migrație a popoarelor, care ne-ar putea copleși pe toți. E un lucru pe care urmează să-l evităm cu orice preț”. Cei care-l ascultă sînt perfect de acord cu el, deși știu că nu există decît un singur prich cu care poate fi evitată „migrația”: lichidarea fizică a „migratorilor”. La rîndul său, dl T. W. White, ministrul australian al comerțului și vămilor, se arată

Idiș în Parlamentul britanic

La sfîrșitul lunii iunie a.c. a avut loc pe frontul idișului un eveniment emoționant. Grupul de vorbitori idiș din Londra a organizat o conferință despre problematica idișului în epoca noastră, cu participarea dlui Itzhak Korn, președintele Consiliului Mondial pentru Limba și Cultura Idiș, care se afla la Londra cu ocazia sedinței acestui consiliu.

Conferința a avut loc în Sala Jubiliară a Parlamentului britanic. A participat un numeros public, printre care mulți tineri evrei, care își caută rădăcinile lor iudaice în limba și cultura idiș. A domnit o atmosferă înălțătoare.

Printre altele, dl Itzhak Korn a menționat că: „Trebuie să întărim învățătura și cultura idiș, care este una din marile valori iudaice. În Israel se remarcă o atitudine mult mai favorabilă față de idiș, ca în trecut. Se produce o apropiere tot mai vizibilă între vorbitorii de idiș și cei de ivrit. Nici evreimea engleză nu trebuie să rămînă în urmă...”

Au urmat vîr discuții despre căile ce pot duce la întărirea limbii și culturii idiș în Anglia.

Președintele acestei adunări a fost dl Moriss Miller, membru al Parlamen-

tului britanic, care a spus că este originar din Scoția, că a vorbit puțin idiș, dar prețuiește inițiativa de a consolida limba idiș, ca unul dintre mijloacele în vederea întăririi unității evreilor de pretutindeni, inclusiv cu cei din Israel.

Dr. S. Levenberg a fost numit președintele Comitetului pentru idiș din Anglia.

Faptul că o consfătură evreiască vorbită numai în idiș a avut loc, pentru prima oară, într-o sală a Parlamentului britanic a produs mult interes și satisfacție în diferite cercuri.

BASKOVITS VICTOR
(Cluj-Napoca)
a devenit **BAR MITZVA**
MAZAL TOV!

DECESE

În trimestrul II. 1983, în orașele din țară au decedat:

ALBA IULIA: Glück Magda (81 de ani); Abraham Elisabeta (67). ARAD: Seidner Ioan (74); Scheer Katka (92); Kemeny Geza (74); Czukor Iosif (88). BACĂU: Sufrin Toni (83); Clain David (77); Marcovici Sidonia (73); Aron Janetta (81); Spaszer Benzion (88); Braunstein Eveline (68); Ancelevici Sura (82); Croitoru Rîfca (95); Leizerovici Haim (77); Popescu (Taubert) Rîfca (47); Graur Avram (78). BAI A MARE: Lazăr Ștefan (81); Krausz Marton (76); Florica (Roth) Paulina (59); Lazăr Bela (75); Glîk Vilhelm (71). BOTOȘANI: Zingher Rîfca (85); Horn Mendel (85); Braverman Moritz (61). CÎMPULUNG MOLDOVENESC: Berthold Gottsmann (77). CRAIOVA: Grünberg Ruth (66). GALAȚI: Solomon Natan (74); Mendelsohn Otilia (72); Penciu Freida (72); David David (61); Cohan Matilda (64); Goldenberg Rosa (85); Roșu Ilie (Leibovici) (76). HUȘI: Staimberg Carol. IASI: Trubici Leia (67); Tinichigiu Meer Fișel (75); Moscovici Max (88); Mișcovici Maria (97); Schvind Izo (85); Blonder Izu (37);

Fraier Haia (75); Talpalaru Avram (77); Faibis Roza (78). MEDIAS: Brouer Irina (84). ORADEA: Zicher Olga (69); dr. Balajti Ernő (81); Rosenberg Jolan (84); Rosenberg Rozalia (90); Jordan Francis (86); Ritter Anton (76); Farkas Rozalia (78). PIATRA NEAMȚ: Izvoareanu Hava (79). PITEȘTI: Einiger Haiana (54). PLOIEȘTI: Dr. Emanuel Leopold (83); Gottlieb Bernard (68); Dodoi Sevilă (73). RESITA: Spieler Ana (78); Lustig Ida (92); SIBIU: Kornhauser Etelka (86). SUCEAVA: Dr. Schachter Ghidale (88); Goldberg Herman (82); Bresnitz Gicie (99); Spurny Roza (86); Vaisz Golda (63); Jager Rebecca (83). TIMIȘOARA: Gross Solomon (82); Weiss Ella (86); Herz Regina (86); Calmy Ana (73); Freiberger Lazăr (81); Rimoczi Lenke (62); Wohlberger Ladislau (66); Stern Luiza (89); Șio Sandor (85); Farkas Rozalia (78). TÎRGU MUREȘ: Rosenfeld Henrich (78); Molnar Gabor (91); Bokor Livia (69).

În perioada 23.VI—8.VII. 1983, în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înmormînați:

Rosenthal Nadia (49 de ani), str. Rășinari 4; Froimescu Alexandru (52), str. Corbeni 30; Magadam Nehi (57), Bdul Leonin Sălăjan 70; Friedman Samuel (75), str. Doamnei 3; Cojocaru Rize Dvoire (87); Bălan Maria (83); Pekar Marcu (74), Cămin „Amalia și Șef Rabin dr. Moses

Rosen”; Aldeanu Clara (88), str. Major Coravu 30; Silor Amalia (64), str. Drumul Taberei 39; Cristureanu Ana (74), str. Semilunei 19; Goldstein Renei (77); Buch Strul (81); Șor Margoci (87); Schwartz Freida (74); Mirea Iosif (80); Weiss Felicia (87); Cămin „Martin Băluș”; Spachner Sofia (70), Bdul Republicii 45; Herscovici Isidor (71), str. Mașina de piine 20; Rehberger Ionel (55), Calea Moșilor 86; Rosenberg Berta (74), str. 11 Iunie 54; David Schindla (84), Șos. Colentina 83.

Cu aceeași durere, reamintim împlinirea la 23 Iulie, a șase luni de la dispariția neuitatului nostru soț și tată

ISAC LEIBOVICI
Botoșani

om cu alese calități morale și intelectuale.

Un gînd pios pentru sufletul său nobil!

Familie Scortaru și inginer Laufman, mama, soțul, fiica, ginerele și fratele reamintesc, cu durere, că la 20 Iulie (10 Av) a.c. se împlinesc șase ani de la pierderea scumpei noastre

EVA SCORTARU
Iasi

(născută Laufman — Cimpulung)
Nu o vom uita niciodată!

La 20 Iulie a.c. se împlinesc opt ani de la decesul celei care a fost

CLARA MAYER
născută IAHN

O pioasă aducere aminte!

Au trecut doi ani de cînd adorata noastră

NUTZI BENIAMINOVICI

ne-a părăsit fulgerător.
Comemorarea va avea loc la 24 Av (3 august) a.c., orele 8, la Templul coral, și 7 august, orele 12, la mormîntul ei din Cimitirul Giurgiului.

Familia anunță, cu durere, împlinirea unui an de la decesul iubitului tată

SAMI SCHAPIRA

Gura Humorului
și a 14 ani de la dispariția iubitei mame

COCA SCHAPIRA

Fie-le amintirea binecuvîntată!

Cu aceeași nemărginită durere, părinții amintesc aceluia care l-au cunoscut pe scumpul și devotatul lor fiu

ing. **ISAC BUMBACARU**

Vaslui

că, la 7 august a.c., se împlinesc un an de cînd s-a stîns, prematur, cel ce le-a fost totul în viață.

Un gînd pios în amintirea lui!

Imagini și chipuri de pe ulița evreiască de altădată

Existau mulți melandini în vechile cartiere eвреiești ale Bucureștiului; în afară de învățătorii de ebraică ai celor citorva școli ale comunității, mai erau încă numeroși oameni simpli și modeste, tineri și vîrstnici — nu pușini dintre ei cu solide studii de iduistică — al căror, adesea, unic mijloc de trai îl constituiau lecțiile particulare pe care le dădeau copiilor din familiile eвреiești, mai ales în perioadele de pregătire a Bar-Mitzvei. Unii dintre aceștia organizaseră chiar mici „hederuri” particulare, găzduite adesea în încăperi miciște și întunecoase din locuinșele strîmte, sărmane, unde trăiau înconjurăți de cîte o familie numeroasă, cu multe guri ce trebuiau hrănite. (Nu o dată, contemplîndu-i și ascultîndu-i, aveai senzația că te afli în prezența aceluia neuitat erou al lui Salom Alehem din „Da-ăș fi Rothschid” care șiș depăna, în fața hămesșilor săi învățăce, visurile de îmbogățire rapidă, pe cit de absurd-comice, pe afiș de dramatice !)

Si in cartierul nostru, pe Calea Moșilor, se dusese faima unui melamed cu „succese deosebite” in prepararea junilor aspiranți la Bar-Mitzva: domnul Ițeviciu. Fusesse învățător, timp de multe decenii, la școala „Voința”, situată lângă sinagoga cu același nume, de pe strada Pallade (Taras Șevcenko de astăzi). Avea un barbișon alb-collușii, pe care și-l flutura cu neastîmpăr, chiar la o vîrstă înaintată, cînd pornea cu pași mărunți de la ocoana sa — dintr-o curte-han, înconjurată de multe case sărăcăcioase, dar curate, de pe strada Episcopul Radu — spre locuințele numeroșilor săi elevi (căci domnul Ițeviciu nu dădea lecții la domiciliul său, poate, îmi îngădui să cred, dintr-o explicabilă padoare, din dorința de a nu dezvălui unor ochi străini situația sa materială, ca să zici așa, nu tocmai dintre cele mai înfloritoare).

Figura sa îmi devenise familiară cu mult înainte de a-i fi devenit elev. În poșida paltonului ros și a ghetelor scilciate, pe care le arbora cu un fel de ostentație a sărăciei demne și fără prihană, se bucura în cartier de o stimă și un respect la care zadarnic riveanu domnu' Segal, băcanul, sau domnu' Marcus, fotografu' „de artă“.

De ce oare o ființă atât de pipernicită, cu un barbișon atât de derizoriu și cu o îmbrăcăminte atât de ponosită, se bucura de atât de multă considerație, am înțeles mai târziu. De fapt, pot spune că am înțeles chiar mult

Un melamed

după ce am intrat în rindurile „discipolilor săi întru Tora”, cum obișnuia să ne spună, acordindu-ne, parcă, prin această caracterizare, un ordin de preț între decorațiile inimii și conștiinței. Am înțeles abia cînd, după ani și ani, m-am reîntîlnit cu foști pectini, care îl cunoscuseră și ei și care mi-au destăinuit simfămintul pe care îl inspira omul acesta dincolo de aparențele sale exterioare: o neînfrînat impuls de

a te înclina în fața lui, de a-i omagia cunoștințele și înțelepciunea. Cunoștințe și înțelepciune de a căror blajină iradiere m-am bucurat eu însumi vreo doi ani.

Pregătirile pentru Bar-Mitzva le-am început cam cu un an înainte de a împlini 13 ani (dar am continuat să iau lecții de la domnul Ițicovici și un an după aceea). Nu voi intra în amănunte despre modul în care decurgeau aceste ore de adevărată comuniune spirituală; pot spune doar că, fără a pierde, nici o clipă, necesara distanță „pedagogică”, mameleud acest cu privirea pătrunzătoare, în ciuda aerului său uneori absent, știa să transforme slova grea de gânduri a vechilor foliante în necesare izvoare de reflecție despre anii aceia, înegurați de cejurile altor vitregii pentru noi, copii evrei.

Domnul Ieficovici nu se limita să ne învețe doar aspectele exterioare ale ritualului și ceremoniilor, ci cădea să ne facă să trăim cu fervoare profunditățile de substanță ale unei învățături veșnic vii. Mai mult decât altcine: se străduia să iradiază în noi aspirația de a gândi cu mintea noastră proprie și nu numai de a repeta papagalicește niște texte ce ne-ar fi rămas, prin încomprensiune, străine, fără tangență cu universul nostru láuntric. Cînd s-a pus problema rostirii „discursului” de Bar-Mitzva — autentică piatră de încercare a capacității învățelului în ochii familiei —, nu mi-a oferit, cum am auzit că făceau alții, un text prefabricat, cu formulări șablonarde, ci m-a îndemnat să-mi pun creierul la contribuție și să-mi elaborez eu însumi discursul. Ceea ce s-a și întîmplat. Cu multă ostrie, desigur, dar și cu satisfacție — firește, copilărească (cum putea fi altfel ?) — de a obține un prim și „răsunător” (în mijlocul familiei, desigur) succes... oratoric.

O geană de lumină în anii aceia
cînd aveam atîta nevoie de lumină,
prezența melamedului cu barbișon, a
lu' domnu' Ișicovici, în viața cartie-
rului copilăriei mele, a rămas nu nu-
mai o amintire, ci mult mai mult: o
efigie dăltuită în marmora timpului.

VICTOR BÎRLĂDEANU

CÎNTĂREȚUL DE JAZ ÎN EPOCĂ ROCK-ULUI

„Era un film-legendă despre care ne povesteau, cu nostalgi adesea înlăcrimate, părinții și bunicii: primul film sonor, vorbitor și, în același timp, muzical, „The Jazz Singer” („Cîntărețul de jazz”) cu rolul titular interpretat de un celebru cîntăreț al timpului, Al. Jolson, pe numele său adevărat Joseph Rosenblatt, descendent al unei cunoscute familii de cantori emigrate din Rusia și la ale cărei discuri cu muzică sinagogală (faimoasele discuri ale lui Ioselâ Rosenblatt) se găseau în numeroase case evreiești. Filmul nu sîine, apărut în 1927, căzuse ca un trăsnet, anunțînd o nouă eră în istoria celei de-a șaptea arte: pentru întia oară, filmul făcea să răsunе în sălile de cinematograf din întreaga lume nu muzica acelor demodați pianisti acompaniatori ce însoțiseră ultima perioadă din istoria „marelui mut”, ci melodii ce păreau a țîși direct de pe ecran (în chip firesc, suflatele părinților și bunicilor noștri frământau cu deosebire în ciupele cînd Ioselâ Rosenblatt-Al Jolson intona cutremurătorul Kol Nidrei).

Iată că nu demult am avut plăcuta surpriză de la viziunea pe videocasetă, o nouă versiune a acestui film vestit, de astă dată un CINTARET DE JAZZ în epoca rock-ului. Filmul, realizat acum câțiva ani, de cunoscutul regizor Richard Fleischer, nu este un simplu „remake”, o copie mai mult sau mai puțin fidelă a vechii pelicule din 1927 : păstrînd în linii generale trama narativă de atunci — lupta pe care o dă lăsală Rabinovici, alias Jeff Robin, spre a-și convinge bătrînul tată că nu e nici o contradicție între a fi cantor în sinagogă, continuînd o tradiție de șase generații, și a te recorda la noile ritmuri muzicale ale timpului tău — creatorii noii pelicule au conferit o deosebită strălucire aspectului muzical al filmului (interpret fiind Neil Diamond, unul dintre cele mai mari stururi ale rock-ului american contemporan) și au dat un relief incomparabil dramei personale a bătrînului Rabinovici — rol trăit, nu jucat, cu o patetică intensitate de marele Laurence Olivier — căreia i-au subliniat profundele dimensiuni iudeice și general omenești. De altminteri, unul dintre meritele acestui film, de incontestabilă valoare artistică, este această contopire continuă și organică între evreu și lumea înconjurătoare, în dinamicele și, adesea, dramaticele sale prefaceri, fuziunea mereu fertilă între viziunea iudeică de înaltă noblete morală asupra lumii și desăfurările trepidante ale civilizației contemporane.

devină uzuală, să fie deci înțeleasă, asimilată de întreaga națiune, unificând-o.

Născut în 1040, la Troyes, în Champagne, **Rasi** (inițialele cuvintelor **Rabi Selo-
momo Ithaki** sau **Selomo ben Ithak**) în-
vață la academiele talmudice din Worms
și Mainz, devenind „discipol al discipolo-
rilor” lui **Rabi Gheșon**. În 1065, reîntors
la Troyes, ocupă funcția de rabin al comu-
nității de aici și înființează o școală
proprie, originală. Principala metodă de

gogală se remarcă **Șelomo ben Iehuda** din **Roma**. Tot în Italia are loc o resuscitare a interesului pentru istorie. Din a doua jumătate a secolului al X-lea datează o prelucrare de mare popularitate, scrisă în limba ebraică, a „Războiului evreilor” și a „Antichităților” lui Iosefus Flavius, datorată unui autor anonim, numită „**Iosifon**” adică „Micul Iosef”.

Comentariul la „Cartea Creației“ al lui Sabbatai Donnolo, medicul guvernatorului

Începuturile culturii iudaice în Europa

lucru a lui Rași e simplificarea. Inteligența nativă, simțul realității, unite cu imensele cunoștințe acumulate, îl fac să găsească, fără ajutorul Ariadnei, firul care să-l scoată la lumină din orice labirint. Astfel încât comentariile sale devin indispensabile oricărei ediții a Talmudului babilonian până în zilele noastre. Aceași metodă e folosită de Rași și pentru comentarii biblice.

Poezia religioasă creată în aceste noi centre culturale iudaice este un reflex al condițiilor europene de viață ale populației evreiești, fără a fi uitate patetismul, sublimul Psalmilor, ambele caractere transplanteate însă în contextul exilului. Alături de creațiile mai sus amintite ale lui Rabi Gherșon, se remarcă imnurile lui Mesulam ben Kalonymos, adoptate de asemenea în cadrul serviciilor religioase la Iem Kipur si Pesah.

de Iom Kipur și restul săptămânii. Dacă centrele culturale iudaice din Franța și Germania pun accentul pe studiul Halachei, cele din Italia continuă literatura agadică. Semnificativ în această direcție este mișcarea „Tanna deve Eliahu” („Maestrul din școala lui Eliahu”), străbătut de laitmotivul mesianic, după cum o arată și titlul (Eliahu, vestitorul lui Mesia), mișcarea anonimă la Psalmi și mișcarea lui Tohia ben Eliezer la Pen- siere ebraice, care are ca temă de bază

Calabriei, este opera „primului filosof evreu pe pământ european” (a trăit aproximativ între anii 913–982). Spirit multilateral, însetat de cunoaștere (a fost nu numai medic și filosof, ci și astronom și literat), Donnolo își fundamentează lucrarea pe ideea trupului omenesc – imagine a universului, a sufletului — imagine a divinității. Anticipând legea conservării energiei, el admite transformarea unor intr-alele a celor patru elemente fizice principale (foc, apă, aer, pământ).

Poate că unele din paginile cele mai scintilteatoare ale culturii iudaice europene (nașterea sefardă) n-ar fi fost scrise sau n-ar fi fost scrise astfel dacă la temelia lor n-ar fi stat două personalități politice de rară ținută pentru acele vremi, reuind inteligența pătrunzătoare, finețea, abilitatea, energia, prudența și: tactul diplomatului cu vasta cultură, a intelectualului de elită. Ele s-au numit **Chasdai ben Isaak ibn Șaprut**, medicul și, ulterior, ministrul de externe al califului Cordobei și **Samuel Hanaghid**, secretarul și, ulterior, vizirul emirului Granadei.

Chasdai ibn Šaprut (a trăit aproximativ între 910 și 970) creează la Cordoba toate condițiile de „transplantare a autorității naționale din Răsărit în Apus”. Obține autoritatea echivalentă cu cea a exilarhului din Orient, titlul de „nasi”.

și înființează o academie talmudică, cu funcții legislative supreme, ai cărei conducători îndeplinesc aceleași atribuții cu cele ale gaonilor babilonieni. Tineri dornici de studiu sosesc aici din toate colturile Spaniei și din Africa. Academia este inițial condusă de Moise ben Chanoch, una din cele mai proeminente figuri ale începuturilor rabinismului spaniol.

Samuel Hanaghid (982–1055), continuatorul opereii de înflorire a iudaismului în Sefarad a lui Chasadi ibn Saprut, pe numele adevărat **Samuel Halevy ibn Naghla**, învăță la academia din Cordoba. După distrugerea Cordobei de către unul din generali berberi în anul 1013, Hanaghid se stabilește în Malaga, unde este remarcat de vizirul Granadei pentru teimeciile sale cunoștințe și pentru modestia sa. Vizirul îi oferă postul de secretar, iar mai târziu emirul Habbus îi încredințează postul de vizir rămas vacant în urma decesului acestuia. Titlul de „naghid”, similar cu cel de „nasi”, îi conferă autoritatea de conducător al evreilor din Granada și e recunoscut de toate comunitățile evreiești din Spania. Samuel Hanaghid devine un mecena al tinerimii evreiești studioase din epoca sa, un comentator al însuși al Talmudului, un cercetător în domeniul lingvistici și unul din pionierii literaturii iudaice sefarde.

Europa avea să primească, prin contribuția culturală a evreilor stabiliți aici, unul din impulsurile cărora își va datora progresul și propria-i cultură.

Nu se stinseseră încă luminile evreiești din Orient (Iudeea antică, Babilon, Egipt), cînd pe firmamentul nepierător al voinței de a învinge a învinșilor, „**nu prin arme, ci prin spirit**“, apar alte lumini pe continentul care de mult nu mai era necunoscută pentru spiritul iscoditor și întreprinzător evreiesc — Europa.

La Narbonne, în Provence, e semnalată în secolul al X-lea o școală talmudică condusă de **Mose Hadarșan**, comentator al unor dificile probleme teologice (creația universului, revelația divină), în spiritul Agadei și al Midrașului. În partea de nord a Franței, **Menachem bar Chelbo**, contemporan lui Hadarșan, este autorul primului tratat european de semantică ebraică. În ale sale „Tălmăcirii” el interpretează sensul literal al pasajelor dificile din Biblie cu ajutorul gramaticii și lexicologiei. La Mainz, pe la jumătatea aceluiași secol, activează o personalitate de mare suprafață, **Rabi Gherșom ben Iehuda**, supranumit după moarte „**Meor Hagala**” („Lumină a Diasporei”), care poate fi socotit „părintele rabinismului european”. Răspunsurile sale aveau valoare de lege pentru toate comunitățile din Germania, Franța și Italia. În colaborare cu un colegiu rabinic, Rabi Gherșom interzice poligamia, dă drept de „veto” femeii în caz de divorț, interzice violarea corespondenței, aprobă convertiților cu forță dreptul de a rămâne membri ai comunităților de care aparțin, interzice scribilor îndreptăriați de text din proprie inițiativă, dînd astfel naștere unei școli talmudice cu specific științific european, spre deosebire de Iosif Tob-Elem, contemporanul său din Limoges, continuator al legislațiilor orientale. Multe din legile aparținînd lui Rabi Gherșom au fost incluse în cadrul serviciului divin care precede ziua de Iom Kipur.

Enormă contribuție a lui **Rași** la popularizarea Talmudului, respectiv glosele scurte sau traduceri în limba țării ale vreunui cuvânt dificil, constă în faptul că această „carte cu șapte peceti”, care devenise Talmudul de cînd aramea încetase a mai fi limba vorbită, poate să

Poporul evreu, popor al Cărții, a numărat în rîndurile sale mulți oameni celebri, rămași nemuritori prin opera lor. Mulți și-au scris operele în limbile ebraică sau idiș și foarte mulți au scris în limba țării în care au trăit, s-au integrat cu trup și suflet în cultura țărilor respective și și-au cîștigat dragostea și stima acestor popoare.

Ne propunem să ne ocupăm, în cele ce urmează, de unii dintre evreii care, prin opera lor literară, au meritat să fie primiți în rîndurile membrilor Academiei Franceze.

Este știut că membrii acestei academii sînt denumiți „nemuritori”. Membrii celorlalte academii din cadrul Institutului Francez, deși au și ei merite deosebite, nu poartă această denumire.

În anul 1884, Academia Franceză a ales în rîndurile sale pe primul „nemuritor” evreu: **Ludovic Halévy** (1834—1908). Inițial, acesta, în colaborare cu dramaturgul Henri Meilhac, a scris texte pentru multe din operele lui Offenbach și ale altor compozitori. Ulterior, s-a remarcat printr-o serie de drame și romane. Lucrarea care i-a încoronat opera a fost „Abatele Constantin”.

Statul francez i-a acordat și Legiunea de Onoare.

În rîndurile „nemuritorilor” Academiei Franceze a fost ales, în 1914, filozoful **Henri Bergson** (1859—1941). Tatăl său, emigrat din Polonia, provenea dintr-o familie de evrei bigoți.

Henri Bergson a fost profesor de filozofie la licee din provincie și din Paris. În 1889 și-a dat doctoratul în filozofie. În 1900 a fost numit profesor la Collège de France, unde a ținut prelegeri strălucite, audiate nu numai de studenți, ci și de elita intelectualității pariziene. Aceste prelegeri, precum și cărțile sale se remarcă prin stilul lor lucid, sculptor, ceea ce i-a adus faimă în Franța și în lume. După 14 ani de la alegerea lui în Academia Franceză, a fost distins cu Premiul Nobel pentru literatură. Notăm cîteva din principalele sale opere: „Materie și memorie” (1896); „Risul” (1900); „Evoluția creatoare” (1907); „Cele două izvoare ale moralei și religiei” (1932); „Gîndirea și mișcarea” (1934).

Henri Bergson s-a impus ca o mare personalitate nu numai prin opera sa, ci și prin demnitatea cu care a împințat măsurile guvernului francez de la Vichy față de evrei. În 1940, Bergson a restituit guvernului profascist de la Vichy toate decorațiile ce i-au fost acordate, printre care Marea Cruce a Legiunii de Onoare. Autoritățile franceze l-au avisat că nu va fi încadrat în prevederile legilor antievreiești. La această măsură el a răspuns cu aceeași demnitate: s-a alăturat evreilor care stăteau la rînd pentru a fi înregistrați ca evrei. Slăbit și bolnav, a stat ore în șir alături de confrății lui.

André Maurois, numele de scriitor al lui Emile Herzog (1885—1967), s-a distins prin lucrări biografice, romane și eseuri.

* „L'Institut de France” este alcătuit din următoarele cinci academii: „Académie Française”; „Académie des inscriptions et belles-lettres”; „Académie des sciences”; „Académie des beaux-arts”; „Académie des sciences morales et politiques”.

(Urmare din p. 2)

„Iubirea și încrederea în oameni”. Într-altă scrisoare către Ghica, din 1852, Rosetti îl numește pe Rosenthal „sublimul nostru prieten”.

Despre activitatea lui Armand Lévy pentru influențarea cercurilor politice și a opiniei publice franceze în favoarea Unirii Principatelor Române, Rosetti îl informează pe Ion C. Brătianu într-o scrisoare din 1856. Lévy, venit la București, urma să trimită ziarului parizian „Le Siècle” o suită de articole-scrisori privind stările de lucruri din țară. „Lévy — scrie Rosetti lui Kogălniceanu, în 1860 — este un bărbat cu cunoștințe întinse și care are născut-o carieră deschisă; cunoaște bine cestiunea noastră, căci suntem amici de 15 ani, a scris adesea despre noi și pentru noi, are multe legături cu oameni politici din Franța și din Italia, mîine poimîine va intra în Camera (...) și prin urmare ne va putea face mari servicii”. Corespondența lui Rosetti cu Lévy vine să adauge la aceste considerații de ordin intelectual și politic unda de afectivitate caracteristică structurii lui temperamentale. „Păstrează-mi prietenia — i se adresează Rosetti lui

A trecut în rîndurile „nemuritorilor” Academiei Franceze în 1938.

André Maurois a fost considerat ca un eminent biograf. Printre lucrările sale biografice menționăm: „Viața lui Disraeli”; „Ariel sau viața lui Shelley”; „Viața lordului Byron”. De o deosebită valoare sînt și scrierile biografice: „Studiind pe Marcel Proust” (1949) și „Prometeu sau viața lui Balzac” (1965). În redactarea biografiilor sale Maurois a combinat documentația, erudiția și imaginația. Dintre romanele sale amintim „Climate” (1928). De asemenea, s-a remarcat și cu lucrări istorice: „Eduard al VII-lea și timpul său” și „Istoria Angliei”.

Îngrijorat de bestialitățile hitleriste, André Maurois a plecat în S.U.A. Ca

ceze. Între 1906—1914 a fost membru al Camerei deputaților. Entuziast patriot francez, apărător al drepturilor umane, dar și un evreu devotat, el a studiat temeinic istoria evreilor și specificitatea iudaismului. În 1894, a publicat „Istoria evreilor de la răspîndirea lor”, operă reeditată de mai multe ori. Au urmat apoi „Texte ale autorilor greci și romani cu privire la iudaism” (1885), „Monedele evreiești” (1887), „Sărbătoarea de Pesah” (1908).

Ca jurist remarcabil, Reinach a fost admis să pledeze la Curtea de Apel din Franța. A stăruit mult pentru revizuirea procesului Dreyfus. Théodore Reinach era term convins de perenitatea iudaismului. El a considerat necesară înțelegerea din-

„NEMURITORII” ȘI ALTE CELEBRITĂȚI DINTRE EVREII FRANCEZI

evreu, el a studiat problemele identității iudaice, precum și valoarea operelor autorilor evrei în cadrul literaturii franceze. În cartea sa „Mémoires”, p. 33, a scris: „Cred că dacă în tinerețe aș fi întîlnit un rabin erudit care m-ar fi făcut să citeșc Biblia, comentînd-o, aș fi fost sensibil la această poezie sublimă, la înțelepciunea regilor și profetilor, la tragedia nihilism al Ecclesiastului”.

În 1953 a mărturisit unui ziarist israelian: „Cred că singele evreiesc ajută personalității scriitorului; simt în mine profunda poezie a iudaismului; simt în conștiința mea că aparțin acestui nobil popor evreu. Dar ca francez, cu strămoși vechi cetățeni francezi, nu mă simt deosebit de ceilalți francezi”.

În 1909, a fost ales membru al Academiei Franceze **Reinach Théodore** (1860—1928), scriitor, jurist, psiholog și istoric. A fost și membru al Academiei-Belgiene și președinte al Societății lingvistice fran-

ceze. Între iudaism și creștinism ca mijloc de conviețuire pașnică.

Printre „nemuritorii” Academiei Franceze se află și dramaturgul **Georges de Porto Riche** (1849—1930), născut la Bordeaux, dintr-o familie de evrei emigrați din Italia. A început cariera de scriitor cu cîteva volume de culegeri de poezii foarte elogios primite de critica literară, după care a scris două piese de teatru, în versuri: „O dramă în timpul lui Philippe II” (1875) și „Norocul Franței” (1888). Au urmat cîteva drame cu adînc substrat psihologic, care sînt și acum prezentate la renumitul teatru parizian „Comédie Française”.

Valoarea operelor sale i-a adus renumele de „părinte al dramei franceze contemporane” și denumirea de „Racine al evreilor”.

A fost ales membru al Academiei Franceze în 1923.

Acad. Robert Aron și sabia sa cu inscripția în ebraică „Emeth” („Adevăr”)

Joseph Kessel (1898—1979) a fost primit în Academia Franceză în 1964. Cu cîvîntarea roșită cu prilejul alegerii sale a spus printre altele, că este „un evreu născut în străinătate”.

A scris mai multe romane, printre care „Nimic neprîhănit” și „Makno și eroina sa”, care l-au adus Mariei premiul de Academie. În cartea „Pămîntul lui Kessel” a scris despre Tara Sfîntă, dar nu numai atît. A publicat și multe reportaje, despre lupta de eliberare a poporului evreu și, ulterior, despre procesul Eichmann, care au captivat atenția cititorilor. Întotdeauna și pretutindeni a apărarea poporului evreu și a statului Israel. Aceasta nu a afectat atenția lui față de Franța, deplin dovedită printr-o serie de teme, ca aviator, la de-a doua război mondial.

Joseph Kessel a donat statuii sale prin testament, sabia sa de membru al Academiei Franceze. Ornamentația sa a fost concepută de scriitorul Jean Cocteau, prieten al lui Kessel, și ei membru al Academiei Franceze, din 1955. Săbia este prevăzută cu un Maghen David (Steaua lui David) și însemne ale Rezistenței franceze, realizate, din pietre prețioase, de către renumitul bijutier Cartier. În cadrul festivităților Tirgulului de carte la Ierusalim desfășurate în primăvara anului an, statul israelian a predat aceluși sabie Universității Ebraice din Oraș Sfînt.

Academia Franceză a mai primit printre „nemuritorii” săi pe **Robert Aron**. El sabia sa de academician este gravat cu litere ebraice, cuvîntul „Emeth” („Adevăr”).

A fost decorat cu Legiunea de Onoare pentru merite în primul război mondial. În 1961 a primit premiul „Femina”. Operele sale: „Revoluția necesară” (1933), „Victoria de la Waterloo” (1937), „Ceea ce cred” (1955), „Istoria eliberării Franței” (1959) l-au consacrat pentru alegerea sa în rîndurile „nemuritorilor”.

El a manifestat, cu sinceritate, devotament față de poporul din rîndurile cărui provenea: în greul an 1940 el a fost unul dintre elevii cursului de studii evreiești din Lyon. Din nefericire, a decedat puțin înainte de festivitatea primirii sale în Academia Franceză.

În 1953 Academia Franceză a primit în rîndurile „nemuritorilor” pe scriitorul evreu **Fernand Gregh** (1873—1960).

Printre operele sale menționăm: „Casa copilăriei” (1896); „Portretul poeziei franceze de la André Chénier la Paul Valéry” (1936).

În acest număr al revistei ne-am ocupat de oameni de litere evrei, membri ai Academiei Franceze („nemuritorii”).

Ne propunem să prezentăm, în continuare, pe cîțiva dintre membrii evrei ai academiei din cadrul celebrului Institut de France.

I. BLUM

„PIINEA ÎNFRĂȚIREI”

Lévy, la 3 iulie 1855 — și poate că-mi va fi dat într-o zi să-ți dovedesc că am fost demn de ea. Îți string mîna din inimă”. Într-o scrisoare către Anastase Panu, pe care Lévy avea să-l ajute la redactarea în franceză a unor broșuri de popularizare a aspectelor vieții social-politice și culturale din România, Rosetti îl asigură pe acesta că „Lévy cînd zice un ce, număidecît face ce zice, dar face îndoit mai mult decît ceea ce a promis”.

„Sunt pîste 3 luni, de cînd nu mă pot vindeca de dorința de a studia 3, 4 ani și-a scrie... ghic!... ? — i se confesează Rosetti lui Ion C. Brătianu, într-o scrisoare din 1853. „Istoria ovreilor”, revoluționară și literară, 2 volume. Ce ai cu ovreii, și cînd? (...) Poate că aceasta este pricina că mă simt atras spre istoria ovreilor. Dar unde să gășesc mulțimea cărților ce-mi trebuiesc?”

Există la Rosetti, ca la mulți alți pașoștiști, de altfel, un simț al sublimului și-al tragicului care-l face sensibil la suferințele poporului evreu. „Suntem gata să murim, ca Moise, pe țărîm pămîntului făgăduit”, i se adresează Rosetti lui

Jules Michelet într-o scrisoare din 1866 și folosește o comparație asemănătoare într-o epistolă, din iulie 1848, către Edgar Quinet.

Dar acolo unde Rosetti face o adevărată profesiune de credință față de ideile revoluției de la 1848, la capitolul naționalității conlocuitoare, este ampla scrisoare adresată lui Kogălniceanu, publicată ulterior în „Steaua Dunării”, referitoare la criteriile după care trebuia să se acorde evreilor drepturi egale cu ale tuturor cetățenilor statului român modern.

Primul e suferința comună: „... cei care se uită-n fundul istoriei vor vedea că ei (evreii) și românii — n.n.) sînt două gînte mari înaintea lui Dumnezeu (...). Noi care am suferit mult mai puțin decît israeliții și cite sminteli, cite vițuri am căpătat în secolii trecuți ai durerilor? Pentru ce dar să ni le imputăm unii altora? (...) Numai inimicilor noștri comuni pot folosi asemenea acușări”.

Al doilea aparține unui principiu etic comun: iubirea aproapelui, normă de comportament iudaică și universală, deopotrivă. „Nu numai că suferințele poporului român nu se datorează evreilor — argumentează Rosetti —, dar ceea ce se cuvine a constata este că, la '48, cînd românii munteni rupseră un minut jugul

strein, românii și israeliții se uniră și deschiseră împreună inimile lor la speranța unui viitor fericit pentru toți. Cînd, mai pe urmă, sosiră zile rele, ele ne coplesiră împreună”.

Acordarea drepturilor cetățenești nu echivalează, în concepția lui Rosetti, cu aneantizarea, ca naționalitate, a evreilor. „Amorul nației domnește în inima israelitului ca și-ntr-a românului. (...) D-acea zic israeliții că de-l vor îneca vor face un mare păcat. Precum și noi românii de-i vom sili, facem o nedreptate și o gresală” (...). Să rupem dar cu toți piinea înfrățirii, și pentru aceasta sfîrșesc zîcînd israeliților: (...) Drepturile noastre să fie negreșit ș-ale voastre pe cit cere dreptatea”.

La drepturi egale, datorii egale, examinează problema, în continuare, Rosetti: „Dar și voi să nu uitați că pentru ca să vă putem da libertatea, trebuie mai întîi să-avem noi înșine, că pentru a dovedi că voiți frăția, trebuie să ne ajutați”.

Evreii au dovedit din plin că știu să-și facă datoria față de patria lor adoptivă și, în spiritul poruncii profetului Irmiahu: „Străduiți-vă pentru binele cetății” (în care trăiți), au luptat la 1848, la 1877, în războiul de întregire a României, în mișcarea antifascistă și au pus umărul la propășirea economică și spirituală a României în toate timpurile, la construirea edificului României de azi. Au dovedit astfel că au înțeles și chemarea lui C. A. Rosetti.

PĂCATE, LOVITURI, MÎNGÎIERI

(Urmare din p. 1)

plămădite din carne și sînge au gemut adînc resimțînd rănile sîngerinde de pe trupurile lor mutilate, dar înșiși Creatorul a plîns pe ruinele umane.

Datorită războaielor și urii semănate între oameni și noroade, s-au prîjolit înfloritoare așezări omenști, pămîntul a fost transformat într-un imens cîmp de luptă și oamenii s-au schimbat în fiare gata să se sfîșie reciproc.

Așezați la pămînt în zilele de Tișa be-av care s-au perindat de mii de ori de atunci, noi am jelit nu numai catastrofa fizică, ci și dezastrul moral.

Cînd ne tînguim cu cuvintele ieremiadelor: „Cum de a rămas singură?”, noi ne gîndim nu numai la „cetatea cea cu mult norod”, ci și la groaznică izolare ce s-a produs între oameni. Cum de a rămas atît de singur omul, cum de au izbucnit tiranii și asupritorii să sape o prăpastie atît de adîncă între om și semenul său? Doar e atît de mult norodul din cetatea cea mare a lui Dumnezeu, lumea aceasta, doar e atît de neînvînsă puterea sa atunci cînd e unit! Cum de s-a lăsat să fie despărțit, sfîrtecat de războaie, ciopărțit de doctrinele urii și ale intoleranței? Cum s-a putut ajunge la o astfel de pustietate morală? מְנוּחָם בְּכַפְלִים

„Iar mîngîierea lor tot de două ori va fi”. Itinerariul istoriei nu poate să rămînă însă numai unul, eel al lamentărilor și al ieremiadelor evocatoare ale trecutului trist și dureros. Este drept că religia noastră nu uită nici un moment cele ce s-au întîmplat ieri, dar aceasta nu înseamnă că privirea ei nu e îndreptată, în același timp spre ceea ce va trebui să însemne ziua de mîine. Aceiași profeți care au plîns tragediile consumate, au știut să devină vizionari ai viitorului, au trezit conștiințele și le-au arătat idealul pentru care să lupte pentru a realiza o soartă bună generațiilor care vor veni. Versul lor nu se mîrginește la dojana pentru îndoitul păcat, la felicia îndoitelor lovituri, ci picură tîmăduirea îndoitelor mîngîieri.

מִיִּי מִיִּי מִיִּי „Mîngîiați, mîngîiați poporul meu” exclamă același Iesai, cîntărețul acelor vremuri care vor împlini

sfîrșitul păcatelor și loviturilor trecutului. Credinciosul ascultă, prin glasul său, în deninul dublei sale îndatoriri: credința în Dumnezeu și lupta pentru reabilitarea omului. Cel ce întruieștează acele vremuri în care, cum întrezărește același Iesai, „nici un popor nu va mai ridica sabia împotriva celui alt”, este acel Mesia, care va purta două cîngători: aceea a dreptății și aceea a credinței. Dreptate între oameni și credință în Dumnezeu — iată dubla îndatorire a purtătorilor Torei, îndoită mîngîiere pe care o vor trăi.

Învățătura noastră își are temelia în acel comandament moral „Să iubești” care trebuie să fie împlinit de două ori: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău” și „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”. Numai îmbinîndu-le, numai realizînd acea armonioasă sinteză între îndatoririle față de Dumnezeu și celea față de oameni, putem pune capăt greșelilor și blestemelor unei epoci de tristă amintire.

„În ziua cînd a fost nimicit templul, s-a născut Mesia”. Sensul simbolic al acestei afirmații a învățătorilor noștri este că chiar din ziua în care s-a abătut furtuna suferinței asupra-ne, a incolțit în adîncul inimilor noastre speranță. În toiul beznei care ne amenința n-am încetat să zărim aurore care va veni. Înlănțuții la carele de triumf ale babilonienilor, biciuiți de cohortele lui Titus, mistuiți de flăcările autodafeurilor, pe pragul cuptoarelor de exterminare și ale camerelor de gazare, n-am conștientizat să strigăm „ani maamin”, acel crez de nezdruccinat în victoria păcii, a dreptății, și a binelui între oameni.

De două ori e mîngîierea noastră. Nu e numai mîngîierea ieșirii noastre din robia de ieri spre libertatea de azi, nu e numai consolarea salvării vieților noastre și a cheazării viitorului copiilor noștri: e și mîngîierea destinului luminos spre care se îndreaptă întreaga omenire, a vieții fericite care se clădește în jurul nostru.

Dicționare talmudice

(Urmare din p. 1)

autenticității: ele sînt redactate laonic, în limba vorbită curent în aceste școli, fără înfloriri, exact așa cum au fost, probabil, auzite din gura fiecăruia dintre înțelepți. Iată de ce ele erau îndeosebi bine înțelese în școlile în care se născuseră.

În tot decursul epocii Gheonimilor babilonieni, pînă foarte aproape de capătul ei, nu se simțise nevoia vreunui dicționar talmudic. Talmudul babilonian este redactat — după cum se știe — într-un „jargon” arameic puternic influențat de ebraica Mișnei, jargon care constituia, fără îndoială, limba vorbită (și firește: înțeleasă) a întregii comunități evreiești babiloniene. Evrei din celelalte țări care doreau să cunoască Talmudul erau în acea vreme nevoiți să studieze în Babilon: acolo ei învățau arameica, aceasta devenind pentru ei o a doua limbă maternă. Nici ei nu aveau nevoie de dicționare pentru a înțelege textele Talmudului.

Odată cu răspîndirea din ce în ce mai mare a studiilor talmudice și cu dispariția treptată a limbii arameice din viața obștilor iudeene, aceasta a fost înlocuită, chiar și în Babilonia, cu limba arabă, care devenise la sfîrșitul epocii Gheonimilor limba „oficială” și a școlilor talmudice.

Prin secolele al IX-lea și al X-lea e.a. apar primele response gaonice privind cu exclusivitate lexicul talmudic. Învățăcei din Egipt, din întreaga Africă de Nord și chiar din Spania solicitau rectorilor școlilor babiloniene explicații privind o serie întreagă de cuvinte grele, înfîlțite în tractatele talmudice. Un număr de „comentarii” rezumîndu-se exclusiv la explicarea cuvintelor dificile din Talmud apar acum în redactarea unor celebri autori, ca: RAV PALTOT BEN ABAIE, gaon al Pumbadiei (824–858); RAV HAI GAON; RAV ȘARIRA și alții. Primul dicționar talmudic, căruia i-a mai rămas tributară lexicografia talmudică pînă în

zilele noastre, apare la Roma în jurul anului 1000 și aparține lui RABI NATAN BEN IEHIEL, supranumit „HAROMI”.

Rabi Natan conducea la Roma o școală talmudică și acest lucru este foarte semnificativ. Deosebit de cult, poliglot remarcabil pentru acele vremuri, cunoscînd ebraica, arama, persana, arameica, greaca, latina, italiana și probabil și germana, el a purces la prelucrarea sistematică a lexicului talmudic, împins probabil de necesități didactice. „Dicționarul” său, celebrul „ARUH”, era, fără îndoială, în măsură să satisfacă nevoile imediate ale învățăcelului medieval. Din materialul enorm — pe care-l posedă în întregime și fără scăpări — al nenumăratelor scrieri talmudice și midrașice, Rabi Natan a ales pentru a le tîlmăci acele cuvinte care cu siguranță i se păreau străine învățăcelului. Tîlmăcirile sale se bazează — în afara întîlnirilor sale cunoscînte și mai presus de ele — pe tradiția exegetică a școlilor babiloniene, pe care el o posedă încă din prima sursă, din școala germană a lui rabenu GHERȘOM MEOR HAGOLA, primul dascăl european al Talmudului (sec. al IX-lea). „Aruh”-ul este de o importanță capitală nu numai prin documentația sa judicioasă și prin îneditul multora dintre pagini, dar și prin multiplele citate aduse de autor în explicarea diferitelor cuvinte, citate care păstrează adesea o variantă mai exactă a textelor talmudice decît înseși textele talmudice curente, respectiv, aparțin adesea unor cărți pierdute în decursul veacurilor.

„Aruh”-ul lui Rabi Natan, cunoscut îndeosebi sub denumirea de „RABI NATAN BAAL HA ARUH”, a devenit în cîrînd indispensabil învățăcelilor din școlile talmudice europene. Cartea s-a răspîndit în diverse copii prescurtate sau complete (dar toate, din păcate, corupte), cucerind o binemeritată faimă.

E de remarcă faptul că nici unul dintre savanții evrei și neevrei preocupați de problemele lexicografiei talmudice n-a încercat, pînă în cele mai moderne tim-

(Urmare din p. 1)

materializată în faptă, a distrugerii?

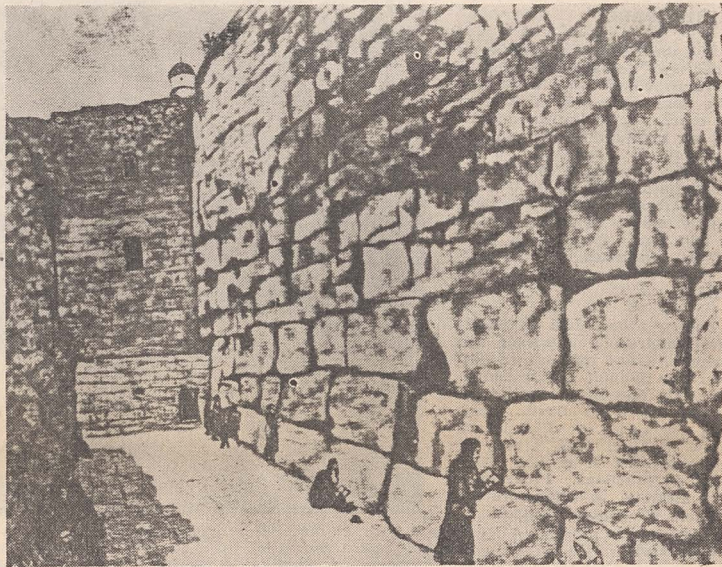
Se poate vorbi la evrei de vreo vocație pentru dramatic? E adevărat, sîrbătorile noastre sînt grave; reprezintă fiecare, dintr-un anumit unghi de vedere, prilejuri de bilanț sufletesc. Nu putem fi liberi (Pesah) pînă cînd nu sîntem vrednici de asta. Rezultatul libertății este dat de o suită de frămîntări interioare capabile să transforme mentalitatea unui sclav în mentalitatea unui om liber. Nu putem primi Tablele Legii (Savuot) pînă cînd nu devenim conștienți (tot prin metamorfoze interioare) de responsabilitatea ce o implică noțiunea de om. Nu putem trece pragul unui an nou (Roș Hașana) pînă

ce nu privim îndărăt spre noi înșine. Nu întîmplător „Procesul”, roman în care protagonistul își este sieși judecător, a fost scris de Kafka. Retrăirea trecutului, introspecția psihică și sentința judecătorească întreprinse de una și aceeași persoană sînt emblematice pentru modul iudaic de a fi.

Dar noi am înscris în calendarul nostru o dată a reconstituirii — sufletește vorbind — a evenimentelor tragice din istoria noastră nu ca o consecință a vocației mai sus discutate. Prima revoltă a sclavilor din antichitate este cea a evreilor. Hiper-sensibilitatea i-a determinat să prefere lupta cu armatele lui Farao și necu-

noscutul unei existențe precare, pline de primejdii adăpostului (mizer, dar sigur, comod) de rob. Hiper-sensibilitatea îi poate face să retrăiască, pînă la contopire cu durerile strămoșilor, ziua de 9 Av.

Este o hipersensibilitate în sensul bun al cuvîntului, un element psihic care n-are nimic de-a face cu atitudinea mimozei. „Să mi se usuce dreapta, / Li-pească-mi-se limba de cerul gurii / De te voi uita vreedată, Ierusalime”. Verșetele acestea ale Psalmilor recitate de fiecare dată, și nu numai în ziua de 9 Av, de evreii din Diaspora, au însemnat pentru ei un îndemn sacru pentru apropierea zilei cînd profeția lui Zeharia se va împlini, așa cum întrevăzuse, surîzînd printre lacrimi, Rabi Akiva.

Ierusalim: Zidul de apus (Pictură de Marc Chagall)

puri, să facă altceva decît să „completeze” „Aruh”-ul lui Rabi Natan, într-atît era de răspîndit și de respectat „Aruh”-ul și într-atît era de valabilă lucrarea din anul 1000 a acestui distins înțelept.

Completări se impuneau însă, și încă cu multă insistență. Rabi Natan nu a inclus în „Aruh”-ul său decît acele cuvinte pe care le presupunea a fi străine elevilor săi. Elevii generațiilor ulterioare se îndepărtară însă și mai mult de limba Talmudului și din ce în ce mai multe cuvinte necesitar o traducere exactă. Primul care a scris „completări” („Haslamot”) la „Aruh” a fost RABI SEMUEL AGUR, căruia i-a urmat în cîrînd RABI TANHUM BEN IOSEF. Ceva mai tîrziu, prin cel de al XV-lea secol al erei actuale, își dă obolul într-o completare și desăvîrșirea lucrării lui Rabi Natan celebrul istoriograf și astronom de școală spaniolă RABI AVRAHAM ZACUT. Cartea sa, intitulată „TOSFETA LE ARUH” („Adaos la Aruh”) este, ca tot ce a scris acest erudit bărbat, demnă de renumele autorului. Puțin mai tîrziu, „Aruh”-ul primește contribuția lui ELIAHU LEVITA („ELIA BACHUR”), prodigiosul popularizator al gramaticii ebraice, prin două lucrări ale acestuia: „HAMETUR-GHEMAN” („Traducătorul”) și „TIȘBI”. E interesant de remarcat că, deși autor al unui mare număr de lucrări de inegală valoare, Eliahu Levița și-a dovedit nemurirea prin „Tișbi”. Titlul cărții a înlocuit în memoria posterității numele autorului, care și astăzi este îndeosebi pomenit sub numele de: „der Tișbi”.

Pe temeiul „Aruh”-ului și urmîndu-i în mod fidel explicațiile — dar depășind cu mult cartea-bază în sistematizare și amploare — și-a scris savantul neevreu JOHANNES BUXTORF celebra și foarte importantă lucrare: „Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum”.

Tot pe baza „Aruh”-ului și într-o completare sa, și-a scris RABI MENAHEM DI LONSANO cartea „HAMAARIH”. PHILIPUS AQUINUS, apostolul, a completat-o prin a sa „MAARIH HAMAARA-HOT”, iar RABI BINIAMIN MUSAFIA a transpus într-o ebraică de toată frumusețea tîlmăcirile originale ale lui Buxtorf și le-a completat cu altele proprii în „MUSAF LE ARUH” („Adaos la Aruh”). Contribuția lui Biniamin Musafia constă mai ales în identificarea și explicarea cuvintelor talmudice de origine elină: Rabi Natan, autorul „Aruh”-ului, nu avea decît sumare cunoștințe de limbă elină.

Pînă în epoca emancipării, „Aruh”-ul a mai fost prelucrat de două ori (de RABI DAVID DI LORA și de RABI SAIA BERLIN), pentru ca după aceea să vadă din nou lumina tiparului într-o ediție completată și prevăzută cu explicații germane, în redactarea lui MOȘE HALEVI LANDAU. Veșmîntul științific i-a fost acordat cărții lui Rabi Natan de către distinsul savant dr. ALEXANDER KOHUT, care și-a publicat opera în nu mai puțin de opt volume, sub titlul „ARUH HAȘALEM” („Aruh-ul complet”). Kohut — care a funcționat un timp ca rabin la Oradea — a realizat prin opera sa într-adevăr primul dicționar științific al literaturii talmudice. El nu s-a îndepărtat însă de schema indicată de Rabi Natan în „Aruh”-ul său, pe care-l reproduce în monumentală lucrare în întregime, într-o variantă în sfîrșit cu adevărat critică.

Dicționarele moderne ale limbii Talmudului, publicate în ultimele decenii de LEVY, IASTROV, KRAUSS, DALLMAN, se folosesc din plin de realizările harnicilor lexicografi talmudici ai evului mediu.

ȘTIRI • ȘTIRI • ȘTIRI • ȘTIRI • ȘTIRI • ȘTIRI • ȘTIRI

ECRANIZARE

Compania americană de televiziune ABC a anunțat că din februarie a început transmiterea dramatizării romanului de mare succes „Vinturile războiului” de Herman Wouk. Romanul povestește evenimentele care au condus omenirea în pragul prăpăstiei. Eroi principali sînt un ofițer de marină și familia sa, precum și o tinăre evreică, împreună cu unchiul ei. Wouk este unul dintre cei mai bine cotați scriitori americani și, în același timp, un evreu religios. Doi dintre protagoniștii filmului sînt Ali McGraw — pe care publicul român a avut posibilitatea s-o admira în „Love Story”, film bazat pe un scenariu realizat de Erich Segal, după propriul său best-seller — și Topol, ambii fiind evrei care interpretează roluri de evrei în acest film.

PARTICIPARE

Muhamed Mustafa Agabria, un tânăr arab de 18 ani din localitatea israeliană Umm El-Faham, este unul dintre cei 19 finaliști ai concursului științific organizat de Institutul Weizmann din Rehovot. El a prezentat o lucrare în care analizează teoria relativității emisă de ilustrul savant Albert Einstein. Agabria este primul arab israelian care a luat parte vreodată la acest fel de concursuri.

RADIO

Pentru prima dată în istoria marii metropole americane Los Angeles, a fost înființat un post de radio finanțat de săptămînalul „The Messenger”, editat de organizația B'nai B'rith. Acest post emite cite un sfert de oră zilnic, de luni pînă vineri, și cuprinde știri și muzică evreiască și israeliană. Programele sînt alcătuite în colaborare cu „Simon Wiesenthal Centre”.

MEDICALĂ

Dr. S. Bar-Sela și dr. Y. Levo, de la catedra de alergologie a Centrului medical Hadassah de pe lîngă Universitatea Ebraică, au pus la punct o metodă specială de imunizare la înepături de albine și de viespi, care, se știe, pot fi fatale unor persoane alergice. Ei au preparat un produs realizat din veninul pur al acestor insecte și metoda dă rezultatele dorite.

DECES

A încetat din viață cunoscutul scriitor, editor și antologator de proză evreiască americană Harold Ribalow. El este autorul a peste 15 cărți cu subiecte de interes iudaic. La începutul carierei sale, Ribalow a fost comentatorul sportiv al Agenției Telegrafice Evreiești (JTA). Printre volumele sale de povestiri foarte apreciate de critică, amintim „Acest pămînt, acești oameni, acești copii ai voștri” și „Imi rostesc numele cu glas tare”. Ribalow a scris și o monografie despre Arnold Wesker, cunoscutul dramaturg englez de origine evreiască.

DICTIONAR

Editura newyorkează Schocken Books a scos de sub teacurile sale lucrarea lui Benzon C. Kaganoff intitulată „Dicționar al numelor evreiești și originea lor”. Așa cum arată și titlul, autorul se ocupă de numele evreiești, dînd totodată și traducerea lor.

CONFERINȚĂ

La Washington a avut loc o reuniune a Comitetului executiv al Congresului Mondial Evreiesc, la care au luat parte delegații din 25 de țări. Au fost discutate probleme legate de organizarea acțiunilor împotriva antisemitismului și terorismului, de relațiile comunitare cu organisme internaționale, precum și probleme religioase. O delegație a reuniunii, condusă de Edgar Bronfman, președintele C.M.E., a fost primită la Casa Albă de președintele S.U.A., Ronald Reagan, după care a luat parte la un dejun de onoare oferit de Senatul S.U.A.

RECUNOȘȚINȚĂ

Guvernul olandez a acordat distincția „Resistance Cross” dnei Wilhelmina Tovey-Vossen, astăzi în vîrstă de 75 de ani, pentru curajul de care a dat dovadă în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd a facilitat unui număr de 68 de evrei să treacă granița în Belgia, de unde urmau să ajungă în Elveția. Datorită activității sale, na-

CENTRU DE STUDII

„Nu se poate aprecia nefasta putere distructivă pe care a avut-o Holocaustul pînă cînd nu se cunoaște și ceea ce a distrus”, a declarat Mike Jacobs, președintele grupului de supraviețuitori al Holocaustului care locuiesc astăzi la Dallas (S.U.A.). Faptul că Holocaustul a însemnat nu numai masacrarea a șase milioane de oameni care aveau doar vîna că s-au născut evrei, ci și distrugerea unui stil de viață a determinat factorii responsabili din acest oraș american să decidă asupra necesității construirii aici a unui centru memorial de studii despre Holocaust, care va funcționa pe lîngă comunitatea locală.

MUZICALĂ

Pe lîngă YIVO a fost înființată o arhivă de înregistrări muzicale care conține o serie de benzi magnetice cu muzică veche evreiască — circa 6.000 de piese diferite — cîntată în limba idis.

COLECȚIE

O nouă colecție — „Juvenilia” — și-a găsit locul în bibliotecile YIVO. Colecția conține cărți în idis pentru și despre copii, aproape toate genurile fiind prezente în cele 1.800 de titluri cite numărăm în prezent „Juvenilia”, la ora actuală cea mai bogată colecție de acest fel din lume. Cărțile sînt valoroase nu atît prin valoarea lor literară și artistică, cit pentru că reflectă mediul social și psihologic în care au trăit copiii din Europa răsăriteană la sfîrșitul secolului trecut și la începutul acestuia. O parte din cărți au fost restaurate, catalogate și imprimate pe microfilm.

DONAȚIE

Dr. Benjamin Eichler din Toronto (Canada), fost președinte al Uniunii Centrale a Comunităților evreiești din Bratislava (Cehoslovacia) în perioada 1955 — 1972, a donat YIVO o valoroasă colecție de documente referitoare la istoria evreilor slovaci între 1839 și 1972, documente redactate în limbile ungară, slovacă, germană și engleză. Aceste documente se referă la soarta evreilor slovaci în perioada Holocaustului, incluzînd liste ale partizanilor evrei din Slovacia, ale neevreilor care i-au ajutat pe evrei să scape de prigoana nazistă, ale rabinilor care au perit în lagărele naziste de concentrare, precum și ale prizonierilor din lagărul de muncă de la Sered. Tuturor acestor documente dr. Eichler le-a adăugat memoriile sale personale redactate în perioada menționată, precum și fotografii.

CATALOG

Pînă în prezent, specialiștii de la YIVO au reușit să catalogheze 11.400 de titluri aparținînd literaturii în limba idis. Catalogul are mai multe secțiuni, grupate în ordine alfabetică, după numele autorului, al titlului lucrării, al traducătorului, al ilustratorului, al editurii și al seriei din care fac parte. Acest catalog i-a ajutat considerabil pe autorii ultimului volum al „Dicționarului bibliografic al literaturii moderne în limba idis”.

FILM

Datorită tehnologiei moderne a videodiscului cu laser și a microcomputerelor, s-a reușit conservarea în bune condiții a unor filme mute datînd de acum o jumătate de secol, referitoare la viața evreilor din Europa răsăriteană. Această realizare se datorește specialiștilor de la YIVO.

EDITORIALĂ

Nu demult Editura I. L. Peretz din Tel Aviv a reunit într-un singur volum, intitulat „Der imazh fun shtetl” („Imagina stăutului”) toate studiile literare apărute pînă acum sub semnătura prof. Dan Miron. Dan Miron este profesor de literatură idis la Centrul Max Weinrich pentru studii iudaice de pe lîngă YIVO și profesor de literatură idis și ebraică la Universitatea Ebraică din Ierusalim.

O CULME A INTERPRETĂRII CORULUI DE OPERĂ

Recent, „Electrecordul” a editat, în condiții tehnice de înalt nivel, un disc care conține, în interpretarea corului Ansamblului artistic „Doina” al armatei, pregătît cu deosebită minuțiozitate de dirijorul Gh. Popescu, un număr de coruri celebre, acompaniate cu mare finețe de orchestra simfonică a acestei prestigioase instituții, avînd asupra o baghetă valoroasă în persoana col. Sergiu Eremia, care este și conducătorul ansamblului.

Remarcăm corul robilor din opera „Nabucco”, de G. Verdi, corul soldaților din opera „Faust”, de Ch. Gounod, „Hernani”, de G. Verdi, „Demonul”, de A. Rubinstein, sau „Carmen”, de G. Bizet, avînd ca solist pe artistul poporului N. Herlea, „Corul vînturilor”, din opera „Freischütz”, de Weber, „Olandezul zburător”, de R. Wagner și „Ion Vodă” de Gh. Dumitrescu.

Sînt meritorii realizările Michaeli Agachi în „Trubadurul”, de G. Verdi, sau ale lui Andrei Boros și Ioan Nicolau în „Edele”, de Beethoven.

Coperta discului aparține cunoscutului grafician Mihai Oraveanu. Discul s-a bucurat de un mare succes.

PRODUSE CHIMICE ÎN PREMIERĂ

TIMIȘOARA. Bucurîndu-se de un larg sprijin al cercetătorilor, specialiștii întreprinderii „Azur” au asimilat noi produse chimice, produse care înlocuiesc importurile. Este vorba despre produsul numit Sodilac, folosit la emalurile alchidice, Rodopasim, vopseala perclorvinilică, destinată marcajelor rutiere, unele rășini etc., care valorifică, în condiții de înaltă eficiență, materii prime indigene.

LIVRĂRI SUPLIMENTARE LA EXPORT

IASI. Colectivele de muncă din 10 întreprinderi și unități economice din județul Iași raportează că au îndeplinit, înainte de termen, planul la export pe șase luni ale anului. Ca urmare, pînă la sfîrșitul lunii, acestea vor mai produce și livra partenerilor externi o producție suplimentară, în valoare de peste 30 de milioane lei. Printre unitățile frunțase în realizarea producției la export se află întreprinderea de utilaje, piese de schimb și reparații și întreprinderea mecanică „Bucium”.

20.000 DE TONE DE CĂRBUNE PESTE PREVEDERI

PETRILA. Harnicii mineri de la întreprinderea minieră Petrilă înscriu zi de zi pe graficele întrecerii socialiste noi și însemnate succese în muncă, stîndu-se printră frunțașii din bazinul carbonifer al Văii Jiului. Acționînd pentru continua perfecționare a muncii, extinderea noii metode de lucru cu tavan artificial de rezistență și creșterea randamentelor pe fiecare post în cărbune, minierii de la Petrilă raportează în acest an, peste prevederile de plan la zi, realizarea a 20.000 de tone de cărbune.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

Chief Rabbi dr. Moses Rosen

SINS, AFFLICTION AND COMFORT

ח מן בנפלים... ל קן בנפלים... יתחבן בנפלים

"Double was their sin ... double their affliction ... and double will be their comfort" (Midrash).

A huge tear flows across many centuries. From it have risen the elegies of all the successors of Jeremiah, the poets, who, like him, were witnesses of the innumerable catastrophes that struck the bearers of the Torah.

Our prayer houses now echo to the songs of sorrow of the rhapsodes of tragedies that succeeded and followed one another across generations from Nebuchadnezzar to Hitler. Not only the three weeks of mourning between the 17th day of Tammuz and the 9th of Av deserve the name ימי המצרים "days within the straits". All the ages from the destruction of the first Temple to the concentration camp at Auschwitz were characterized by oppression and suffering. The verses of Jeremiah recall a suffering which, whatever its form, has always remained the same. "Different actors, the same play".

ב על נהרות בבל, there we sat down, yea, we wept" (Psalms, 137.1). How many are the rivers by which we sat since and wept for burnt-down synagogues, profaned holy scrolls, murdered brothers and sisters, and ravaged homes? How many are the willows on which we hung the harps of our songs of sorrow, because our heart-ache was too great for our lips to voice our pain?

חמאן בנפלים "Double has been their sin..." The wisdom of the Midrash surpasses the framework of a simple word-play when it uses this expression to describe the reason for unparalleled martyrdom. This is no artificial interpretation of a passage in the Bible. It is part of the very essence of the Torah. Indeed, the philosophy of our teaching has a twofold aspect. Judaism does not limit itself to establishing the duties of the Jews to God. It is permanently concerned with regulating relations between man and his fellow-creatures. When they wish to sum up the fundamental trait of Judaism, the wise teachers of the Talmud quote the words of the prophet Micah: "It hath been told thee, o man, what is good, and what the LORD doth require of thee: only to do justly, and to love mercy, and to walk humbly with thy God". To walk with God means to be just towards men and to have mercy on them.

And when they wish to be even more terse, the sages quote a verse from the prophet Habakkuk: "The righteous lives by his faith". Righteousness and faith, these are the two fundamental aspects summing up Judaism.

The non-Jew who asked Hillel to teach him all the Torah "while standing on one leg" wanted to adopt only one of the two aspects of our religion, to stand, as it were, only on one of its two legs. What he wanted was to embrace a new form of the adoration of Godhood, without bowing to any of its ethic laws. Hillel answered: "What is hateful to you, do not to your fellow creature". If you really want to understand the Jewish religion, you must stand on both your legs. The two pillars of the Torah, respect for the rights of man, and respect for God, are equally important.

Balaam, the prophet hired by king Balak to justify genocide, always has the name of God on his lips, but he has two physical defects which represent his inborn moral infirmities. He is יחיד עין one-eyed and he is יחיד רגל one-legged. He regards life with one eye only, the one looking up at the sky, to God. The other eye, the one which should see what is happening around him, here, on earth, that would make him understand his neighbours and their needs, that eye is blind. And on his way Balaam is limping. His other leg, the strong support to be given to his fellow-man, that is paralysed, lame, and he limps. His faith is lopsided, deformed.

"Double has been their sin". The contemporaries of the destruction of the Temple made a fundamental, unforgivable mistake. They thought they could serve God while oppressing man. They

no longer applied the social and agrarian laws of the Bible which sought to prevent the luxury of some and the poverty of others. They robbed the working man of his due. They no longer defended the defenceless, widows and orphans. They abandoned the ethic of religion and limited themselves to its ritual. Some of them were so simple-minded as to believe that, by doing as they did, they were committing only one sin against only one of the two parts of the teaching — only against man. But the entire prophetic literature is strongly pervaded by the divine warning that they sinned twice over: against God as well as against man.

On the Sabbath preceding the day of Tisha-be-av, the winged words of the great Isaiah castigate those that profane the teaching of justice: "To what purpose is the multitude of your sacrifice to Me? saith the LORD". And, speaking with the voice of the prophet, God condemns their hypocrisy: "When ye come to appear before me ... bring no more vain oblations... And when ye spread forth your hands, I will hide Mine eyes from you... Your hands are full of blood".

ולמן בנפלים "Double has been their affliction". The situation I have described could not but lead to this result. Not only was the body of man tortured; the spark of divinity placed in him was sullied. Not only were the walls of the splendid temple demolished by blows of the enemies: the inner sanctuary of every human soul was destroyed. Not only did the poor humans created of flesh and blood groan when they felt the open wounds of their mutilated bodies; the Creator Himself wept on the ruins of human oneness.

War, and the hatred sown between people and peoples, ravaged flourishing human settlements, transformed the earth into a huge battlefield, and turned men into wild beasts seeking to tear each other to pieces.

Sitting on the ground on the days of Tisha-be-av that have since succeeded each other for thousands of years, we have mourned the moral disaster as well as the physical catastrophe.

When we moaned, in the words of Jeremiah, "How does she sit solitary?", we were thinking not only of "the city that was full of people", but also of the horrible isolation that had separated man from man. How was it that man had become so utterly alone? How had the tyrants and oppressors succeeded in digging so deep a precipice between man and his fellow creatures? After all, there is such a multitude in the city of God, in this world, and its strength is invincible when it is united! How could it let itself be divided, torn apart by war, and dismembered by the doctrines of hatred and intolerance? How had such a moral wasteland been created?

יחבן בנפלים "And double will be their comfort". The route of history cannot remain an itinerary that excludes everything except lamentations and groans recalling the sad and sorrowful past. It is quite true that our religion never forgets what happened yesterday, but at the same time it also looks to what the morrow should be. The same prophets, who wept for the tragedies of the past, envisaged the future, roused the imagination and showed their people the ideal for which they had to fight in order to build a better life for future generations. Their words were not limited to reproof for the double sin, to plaints for the double affliction; they also had soothing words of double comfort.

חמאן, נחמו עמי (ישעיהו מ') "Comfort ye, comfort ye, My people", exclaims Isaiah, the prophet of the days that will bring the end of the sins and afflictions of the past. From him the Jews hear the call to fulfil their twofold duty: faith in God, and struggle for the rehabilitation of man. And, the same Isaiah foresees the one who embodies the time when no people will raise the sword against another and none will learn to make war, he who will wear two girdles: one of justice and one of faith. Justice among men and faith in God — such is the double duty of the bearers of the Torah, their double comfort.

Our religion is based on the moral commandment "To Love!" and it has to be fulfilled twice: "Love the LORD thy God", and "Love your neighbour like yourself". It is only by blending our duty to God with our duty to men, only by creating a harmonious synthesis embodying these two duties, that we can end the scourge of the sad past.

"The day the Temple was destroyed, the Messiah was born". The sense and meaning of this sentence penned by our teachers is that the seed of hope sprouted in the depth of our hearts on the self-same day the storm of our suffering struck us. In the midst of the darkness that imperiled us, we always saw the coming dawn. Chained to the triumphal chariots of Babylon, whipped by the cohorts of Titus, consumed by the fire of the autodafé, pushed into the gas chambers, we kept shouting ani maamin, voicing our unbreakable belief in the victory of peace, of justice, and kindness among men.

Double is our comfort. It derives not only from contentment with our escape from yesterday's slavery into the freedom of today, not only from the joy that our lives have been spared and the future of our children is assured; it also derives from the fact that we are happy with the bright future to which all mankind is advancing and the good life that is being built around us.

EXCHANGE OF LETTERS

Below we print an exchange of letters between a group of Israel citizens, former residents of Salonta town and His Eminence, Chief Rabbi dr. Moses Rosen:

FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

We, born and former residents of Salonta town (Bihor county), are sorry to inform you that our temple which will be 100 years old in three years time, is now in a state that requires renovation and preservation as a reminder that in that town there was a some 1,000-strong flourishing Jewish community, most of whom disappeared during deportation or in forced labour camps.

To our knowledge, the Federation means to hand over or sell our much beloved temple. We, who are alive today and live in Israel protest against the estrangement of this Jewish establishment which is also an artistic monument as regards construction and interior painting, as also the monument of the deportees, of our martyrs, integral part of our temple.

At a time when world Jewry intends to preserve all religious remnants of the past, the estrangement of the temple for any purpose would be an unforgivable deed.

All the properties of the Salonta community have been done away with. We do not think it right that the last sign of an almost 100 year old flourishing community be wiped out.

We hope that our lines will be received with understanding and a favourable arrangement result.

BELOW IS A GROUP OF SIGNATURES

MR. MESSER BELA
PARDES HANNA 6/4
ISRAEL

I have received your letter of 29 May 1983. The other signatories of the letter are unknown to us and did not give their addresses.

The synagogue in Salonta has not been functioning for 15 years. The 5-6 families living there do not use and do not need the synagogue.

The synagogue is in ruin and the People's Council urges us to repair it. This would cost 400,000 lei.

Are you, Jews originating from Salonta and residents of Israel, you who "protest", disposed to support the whole or part of the expenses?

Or do you want the 5% of the Jewish population that is left here to take the money from the poor or the money we require for the synagogues that are functioning and invest it in a deserted synagogue which has no chance whatsoever to ever function again, not even once a year?

This is, thank God, our historic destiny, to make Aliyah in Israel and build synagogues there. It is, however, absurd, to want to live in Pardes Hanna and have an empty synagogue kept up for you.

All the more so should the synagogue be demolished as otherwise it is exposed to profanation.

Hence, you should protest less and do not give us lessons how we should guide the Jewry here and its Holy institutions.

CHIEF RABBI DR. MOSES ROSEN

LECTURES

BACĂU

In the House of Culture of Bacău municipality, Acad. prof. Al. Graur lectured, to a full house, on "Romanian philologists of Jewish origin". After the introductory speech by eng. Iulius Wenger, chairman of the Jewish Community of Bacău, prof. L. Iosif briefly presented the lecturer.

Acad. prof. Al. Graur highlighted the activity of six Jewish philologists whose works remain a cornerstone in the scientific research of the Romanian language, making also known works of contemporary Jewish philologists who continue, with the same passion for the Romanian language, the work of their forerunners.

Next to speak were Mr. Petre Enăsoaie, chairman of the Bacău county Committee of Socialist Culture and Education, and eng. Wenger, who praised the work of the guest and of the quoted scientists who have enriched the cultural patrimony of the country.

I. ALEXANDRU

SUCEAVA

The Suceava parishioners followed with special interest the exposition made recently by prof. Haim Riemer, chief editor of the "Revista Culturii Mozaic" on "The National and universal in Judaism". A strong impression was left by the fundamental analysis made of the perennial components of Judaism, founded on the texts of the Torah and Talmud, components that have become a long time ago part of the universal treasure of first class moral values. In fact, as was also said in the speech of thanks made at the conclusion, the entire visit of professor Riemer, the interest shown for all forms of activity of the community (from the daily minians to the Talmud-Torah courses which he attended) are all moments keenly looked forward by the Suceava Jewish life.

G. BRUCMAIER

בריו אויסטויש

הער מעסער בעלא
פרדס חנה 6/4 ישראלי

איינער בריוו פונעם 29סטן מאי 1983 האבן מיר באקומען. די אנדערע וואס האבן אונטערנע- שרייבן דעם בריוו זענען אונז אומבאקאנט און זיי ביזן נישט אן וויערע ארדעס.

אין סאלאנטא פונקציאנירן שוין נישט די שיל זינט 15 יאר. די 5-6 משפחות וואס געפן- נען זיך נאך דארט, גייען נישט און נייטיק זיך די שיל איז אין א פארלאזן צושטאנד און דער פאלקס-דאט פאדערט מיר זאלן זייענדיקן- דאס וואלט באדארפט קאסען 400 טויזנט לוי- זענט איר נייט יידן פון סאלאנטע וואס איר לעבט איצט אין ישראל, איר וועלכע, פראטעס- טירט... זענט איר נייט אויסצוהאלטן די הוצאות אפילו מיטווייז?

אדער ווילט איר אז די 5 פראצענט פון דער הינער יידישער באפעלקערונג זאל נעמען פונעם געלט פון די ארמיע, אדער פון דעם געלט וואס מיר דארפן פאר די שילן וואס פונקציאנירן, און זיי אינוועסטירן אין א פארלאזטע שיל וואס האט נישט מיין שום אויסזיכט זיך צו עפענען אפילו איין מאל אין יאר?

דאס איז ב"ה אונזער היסטארישער שימא. ערליך צו זיין מיין ישראל און דארטן בויען שילן. ס'איז אבער אכסרד זאלטס וועלן זיצן אין פרדס חנה און מען זאל דיר אויסהאלטן א לידרע שיל אין סאלאנטא.

ס'איז קלאר אז די שיל דארף מעדעמאלירן, אנדערש וועט זי אויסגעשטעלט זיין צום פרא- פאנירן.

הכלל, פראטעסטירן ווייניגער און גיט אונז נישט איר לעצטעס ווי אזוי צו פירן דאס ארטי- קע יידנטום און אירע הייליקע אנשטאלטן.

הרב הראשי ד"ר דוד משה ראָזן

יידיש אין בריטישן פארלאמענט

צו יידיש און ס'קומט אלץ מער פאר א דערנע- בערגנדיג צווישן יידיש און העברעישע מחנות. אויך דאס ענגלישע יידנטום מאך נישט בלייבן אונטערשטעליג ארום דעם פארטראג האט זיך אנטוויקלט א הייסע דיסקוסיע איבער די וועגן ווי צו שטארקן יידיש אין ענגלאנד.

דער פארזיצער פון דער פארלאמענט, מאַריס מילער, מיטגליד פון פארלאמענט האט בא- צייכנט אז ער איז פון סקאטלאנד, ווייניק גע- רעדט יידיש, אבער ער שעצט אפ די איינציג- טון צו שטארקן יידיש אלס איינע פון די מיטלען צו פארבינדן אלע טיילן פון פאלק און אויך פון ישראל.

ד"ר צעווענבערג איז באשטימט געווארן אלס פארזיצער פון יידיש קאמיטעט אין ענגלאנד. דער פאקט וואס א יידישע באראטונג גערעדט נאר אין יידיש קומט פאר צום ערשטן מאל אין בריטישן פארלאמענט, האט ארויסגעדרופן פאר אינטערעס אין פילע קרייזן.

זומער

איבער לאַנקעס באצירטע מיט צווישן, אויף סטעיזשעס וועל איך איך פירן, מיט האט מיין ריכטיקע געבליט, א טרער וועל איך דארטן פארלירן.

ס'בית המדרש כ'וואלט איך געוויזן, ס'איז פארבליבן אבער בלויז אין זכרון, ס'שטעטל כ'וואלט איך געוויזן, זיין שפור נישט פארבליבן צווישן שפורן...

קער איך מיך אום צו מיין עלטער, און שטרענג מיר אן מיין זכרון, זכרונות פארבליבן, זכרונות, נאך אויף זיי בלאָז נאך רייטן און פארן...

ווידער איז זומער געקומען, מיט קאראן לויטער קרישטאף, מיט ווערבעס ביים טיילע וואס דרימלען, און דאווענען ביחידות צי מאל.

לעץ שאדאך

מיר פארעפנטלעכן א בריוו אויסטויש צווישן א גרופע ישראל בירגער, געוועזענע איינוווינער פון דער שטאט סאלאנטא און דעם רב הראשי ד"ר דוד משה ראָזן שליט"א:

צו דער פערטאגער פון די יידישע קהילות אין דער סטרי רומעניע.

מיר, געבוירענע און געוועזענע איינוווינער פון דער שטאט סאלאנטא (ביהאר, רומעניע), ווילן איך מעלן אז ס'טוט אונז לייך וואס אונזער שיל וועלט וועט איר דריי יאר ארום אָפּטערקן איר 100 יעריקע עקזיסטענץ, געפונט זיך איצט אין א צושטאנד וואס גייט צו זיך אין רעאָנירן- בריוו זיך זאל פארבלייבן אלס אנדענק, אז אין דער שטאט איז אסאך געווען א בליענדיקע יידישע קהילה פון כמעט טויזנט נפשות, פון וועלכע די גרעסטע טייל זענען אומגעקומען אין דער שואה. לויט מיר וויסן, האט די פערדראציע ברעה איבערגענומען פארקויפן די שיל. מיר די לעבן געבליבענע וואס געפונען זיך אין ישראל פראטעסטירן קעגן דעם, ווייל די שיל איז אויך א קונסט מאנומענט סיי לויט דער קאנסטרוק- ציע, סיי לויט דער איבערלעבער קאָלעקטיוו, ווי אויך אן אנדענק פון די דעפארטירטע, פון אונ- זער קרישים.

אין א צייט ווען די מעגדענץ פונעם אלוועל- טעלען יידנטום איז אויסצוהאלטן די רעשטלעך פונעם אמאליקן יידישקייט, וואלט אזא מין טאט געווען אן אומפארנעמלעכער.

מיר גלייבן אז ס'איז נישט גערעכט אז דער לעצטער סימן פון א קהילה וואס האט געבליט כמעט הונדערט יאר, זאל אָפּגעווישט ווערן. מיר האפן אז אונזער בריוו וועט געפינען פאר- שטענדעניש און ס'וועלן נאכפאלגן פאזיטיווע מעשים אין דער הינזיכט.

סע פאלגן נאך א רייע חתימות.

ענדע יוני 1983 איז פארגעקומען א זייער עמא- ציאנירנדיגע געשעעניש אויף דער מערכה פון יידיש אין ענגלאנד. די נרעפ יידיש רעדריקע אין לאַנדאָן האבן באשלאָסן איי- נאָרדען א פארטראג וועגן יידיש פראָבלעמאטיק אין אונזער תקופה, מיט דער באטייליקונג פון יצחק קארן, פארזיצער פון וועלט-דאט פאר יידיש און יידישער קולטור, וועלכער האט דאן געוויילט אין לאַנדאָן. די קאנסעריענץ האט מען איינגעקארנט אין איינעם פון די זאלן פון בריטישן פארלאמענט, אין "בויאלי" אינטערוויו וואס ס'איז געקומען א גרויסער ערלם אין צווישן זיי פיל יונגעמאנעכע, וועלכע האבן געזוכט אין יידיש לשון און מול- טור וויערע וואַרעלען. ס'האט געהערשט א דער- הויבענע שטימונג.

צווישן אנדערם האט יצחק קארן באצייכנט אז מיר מוזן שטארקן יידיש לימוד, יידיש קולטור ווייל ס'איז איינע פון די גרויסע יידישע ווערטן. אין ישראל איז פאראן א גרויסע פארבעסערונג

זינד... שטראף... נחמות

וועלן מיט זיך ברענגען דעם סוף פון די זינד און פון דער שטראף פונעם עבר. דער בעל מחנין הערשט אין ישיבה ילי דעם גוי רעג צו ווייזן סאָפּעלעך: גלויבן אין גאָט און ווערן אַבליסירן דעם מענטשן. דער גאָט און פארקערטערט יענע צייטן אין וועלט, — זיי טוען עס דערוועלטער שטייט — גלאַ יראַ גוי ער לוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. ס'וועט קיין פאָלק נישט אויפהייבן ויין שווערד קעגן אן אנדער פאָלק, און ס'וועט מער נישט לערנען מלחמה האלטן. דאָס איז חשיה, אויף וועלכן דער גויבא זאגט נביאות, אז ער וועט ויין אָנגענום מיט צוויי גאָטלעך: „והיה חרב אזור חתניו והאחווה אזור חניניו.“ דאָס פון געווענליכעס און דעם פון גלויבן. — געווענליכעס צווישן מענטשן און גלויבן אין גאָט. אָס דאָס איז דער סאָפּעלער חוב פון די וואָס האלטן די חורה, אָס דאָס איז די אינצווייטערקע פרייטקייט וואָס זיי וועלן ערלעבן.

„ס'זיך פון אונזערע תורה איז: „ואהבת“ „ואלסט צי האבן.“ דאָס דארף מען חקיקן ויין צוויי מאל: „ואהבת ארץ אלוהיך“ — „ואהבת לרעך כמוך.“ — „ואלסט לרעך כמוך.“ „ואלסט צי האבן ויין חבן.“ בלויז און, אויב מיר פארפערלעכטן זיי ביידע, בלויז אויב אייב מיר רעאליזירן די הארמאני- וועט סימטעט צווישן די התחייבות לויבן גאָט און די פליכט לויבן דעם מענטשן קייט ווען מיר א סוף מאכן צו די זינד און קללות פון א פאָלק פון סווידיקע דעווערונגען. „ביום שחרב בית המקדש נולד החשיה“ „אין סאָג ווען ס'איז חרב געוואָרן דער בית המקדש זיך געבוירן געוואָרן משיח“ דער סימבאלישער זיך פון דער באהויפטונג וואָס אונזערע חכמים איז אן, סאָגט אין דעם סאָג ווען ס'האט אונז געטראָפן דאָס גרויסע אומגליק, האט זיך ס'אין אונזערע נפשות איינגעוואַרלט די האָפּענונג. אין דער פיל- טערניש וואָס האט אונז געטראָפן, האט מיר נישט אויפגעהערט ווען זען דעם טהם, דעם מאָנטשטער וואָס וועט איינביי איר שיינען, צי מיר זענען געווען צונעקאָרן מיט קייט צו די נצחון וועטענער פון די בלייבן, צי ס'האבן אונז געשמיסן מיטעס קהאָלעס, צי מיר זענען פארשלינגען גע- וואָרן אין די פלאטען פון אסאָדאפּע, צי ווען מיר זענען געשטאָרן אויף דער שוועל פון די אויסגאָסונג אויפונג און נאך האַמערן, האבן מיר נישט אויפגעהערט אויסצורופן דעם „אוי מחנין“ דעם אומגעווענליכעם גלויבן „אין זיג פון שלום, פון צדק און יוסף צי-לן מענטשן.

א צווייטע איז אונזער טרייסט, ס'איז נישט נאך די טרייסט, וואָס מיר זענען אַייס פון דער וועטקער שקלאפּעריי צו דער היי- טיקער פרייהייט, ס'איז נישט נאך די טרייסט וואָס מיר האבן געראטעוועט אונזערע לעבנס און ס'איז געזיכערט די צוקונפט פון איר דערנע קינדער, נאך ס'איז איר רי טרייסט פון ליכטיק גורל צו וועלן געפאָרן די נאָנצע מענטשהייט. די טרייסט פון גליקלעך לעבן וואָס בויט זיך אויפן אוונד.

וועלן מיט זיך ברענגען דעם סוף פון די זינד און פון דער שטראף פונעם עבר. דער בעל מחנין הערשט אין ישיבה ילי דעם גוי רעג צו ווייזן סאָפּעלעך: גלויבן אין גאָט און ווערן אַבליסירן דעם מענטשן. דער גאָט און פארקערטערט יענע צייטן אין וועלט, — זיי טוען עס דערוועלטער שטייט — גלאַ יראַ גוי ער לוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. ס'וועט קיין פאָלק נישט אויפהייבן ויין שווערד קעגן אן אנדער פאָלק, און ס'וועט מער נישט לערנען מלחמה האלטן. דאָס איז חשיה, אויף וועלכן דער גויבא זאגט נביאות, אז ער וועט ויין אָנגענום מיט צוויי גאָטלעך: „והיה חרב אזור חתניו והאחווה אזור חניניו.“ דאָס פון געווענליכעס און דעם פון גלויבן. — געווענליכעס צווישן מענטשן און גלויבן אין גאָט. אָס דאָס איז דער סאָפּעלער חוב פון די וואָס האלטן די חורה, אָס דאָס איז די אינצווייטערקע פרייטקייט וואָס זיי וועלן ערלעבן.

„ס'זיך פון אונזערע תורה איז: „ואהבת“ „ואלסט צי האבן.“ דאָס דארף מען חקיקן ויין צוויי מאל: „ואהבת ארץ אלוהיך“ — „ואהבת לרעך כמוך.“ — „ואלסט לרעך כמוך.“ „ואלסט צי האבן ויין חבן.“ בלויז און, אויב מיר פארפערלעכטן זיי ביידע, בלויז אויב אייב מיר רעאליזירן די הארמאני- וועט סימטעט צווישן די התחייבות לויבן גאָט און די פליכט לויבן דעם מענטשן קייט ווען מיר א סוף מאכן צו די זינד און קללות פון א פאָלק פון סווידיקע דעווערונגען. „ביום שחרב בית המקדש נולד החשיה“ „אין סאָג ווען ס'איז חרב געוואָרן דער בית המקדש זיך געבוירן געוואָרן משיח“ דער סימבאלישער זיך פון דער באהויפטונג וואָס אונזערע חכמים איז אן, סאָגט אין דעם סאָג ווען ס'האט אונז געטראָפן דאָס גרויסע אומגליק, האט זיך ס'אין אונזערע נפשות איינגעוואַרלט די האָפּענונג. אין דער פיל- טערניש וואָס האט אונז געטראָפן, האט מיר נישט אויפגעהערט ווען זען דעם טהם, דעם מאָנטשטער וואָס וועט איינביי איר שיינען, צי מיר זענען געווען צונעקאָרן מיט קייט צו די נצחון וועטענער פון די בלייבן, צי ס'האבן אונז געשמיסן מיטעס קהאָלעס, צי מיר זענען פארשלינגען גע- וואָרן אין די פלאטען פון אסאָדאפּע, צי ווען מיר זענען געשטאָרן אויף דער שוועל פון די אויסגאָסונג אויפונג און נאך האַמערן, האבן מיר נישט אויפגעהערט אויסצורופן דעם „אוי מחנין“ דעם אומגעווענליכעם גלויבן „אין זיג פון שלום, פון צדק און יוסף צי-לן מענטשן.

א צווייטע איז אונזער טרייסט, ס'איז נישט נאך די טרייסט, וואָס מיר זענען אַייס פון דער וועטקער שקלאפּעריי צו דער היי- טיקער פרייהייט, ס'איז נישט נאך די טרייסט וואָס מיר האבן געראטעוועט אונזערע לעבנס און ס'איז געזיכערט די צוקונפט פון איר דערנע קינדער, נאך ס'איז איר רי טרייסט פון ליכטיק גורל צו וועלן געפאָרן די נאָנצע מענטשהייט. די טרייסט פון גליקלעך לעבן וואָס בויט זיך אויפן אוונד.

דבר בעתו — אגוט וואָרט

(המשך פון זייט 11)

נייע ערטער. איינס הייסט „מבשרת ירושלים“ און דער אנדערער „מבשרת ציון“.

עס וויר זיין (ותיה) ווייל איהר וויר צוהערען צו מינע געזעצע און זיי האלטן „וירד הקבה“ מיט זיין זיין צוואג איך צו געשען א.ו.וו. דאס ערשטע ווארט, וותיה, געווענליך דרום אים אגוט בשורה, פרייט, לשון שמוחה ווייל אזוי ווע אטאט פרייט זיך אז זיין קינד איז גוט און קלוג און פרום, און אזוי ווע א לעהער, א רב, האט הנאה און נחת אן זיינע תלמידים לערנען גוט און פיהרען זיך גוט אויף, אזוי איז א שמוחה נישט נור אויף דער ערד נאר אויך אין היממעל אז ישראל געהט בדרך הישר. „וישמו השמים ותל הארץ“.

און וויער איז דער היינטיגער פרישה שטעטל דער צווייטער טייל פון „שמע ישראל“ אדער „מרי- עה“.

את שמע, ואם הייבט איך אן „ותיה אם שמעו תשמעו“. עס וויר זיין אנדעוועט שמוחה אין הימ- מעל אז איהר וויר זיך צוהערען. ווייל „אבינו שבשמים“ וואָס גייט אן מיר וואָלען איינדיגע און ער זאל דאָס דארפן שטארקען. און אז א מענטש לייך, דאָסן לייך כביכול דע „שכינה“ און אז מיר טוהן גוט „פריים ויר“ כביכול דער היממלישער פאטער. כדאי צו געבען דעם „אב הרחמים“ אביסל נחת פון זיינע קינדער. עס וויר ערעהלט אז א געוויסע רביצין האט מיטגער- נומען איהר קליין קינד צום דאווענען אים ווען כיופה. זיך מיטשטען דער שמונה עשרה פון געילה האט אין דער קליינשטענער גענומען שפיעלען און האט שטארק געשטערט זיין מומטער אין א- הרע כוונות, נאך דער שמונה עשרה זאגט דיע רביצין „כש“ איך ווירט דיר אז הלאוי דו זאל- קסט כביכול אכאבן אזוי פועל נחת פון זיינע „קינדער“, ווע איך האב ב"ה פון מיין בן יחיד'ס און דאס איז געווען איהר בעסטע תפלה.

דבר בעתו - אגוט וואָרט

הרב זאב גוטליב - זצ"ל

ס'וועט זיין יעדע ביינאכט זיך נישט מיט 'ערש' מיט
ציינען און היינט זענען זיי דא און מארגען נישט
מער, נאר ווי דאס היינט זענען און ער וואס וועט
רש"י זאגט זענען אייביגע ערש, ווי דאס נאר
אז זענען נישט נאר זענען א פארשער צייט נאר
אויף אייביג, צו ווען אז דאס ווייזט פאלק אלץ
נישט ווע אנדערע גרויסע אומות וואס היינט בליי-
הען זיי און מארגען פערשוינדען זיי פון דער ערד.
נאר אז "עס עולם", א פאלק פון אייביגקייט עד
סוף כל הדורות.

ואתחנן (שבת נחמו).

פונקט ווע דיע לעצטע הפסטה איז פון דעם
נביא ישעיה, אזוי האבען מיר יעצט זיגען הפ-
סרות פון מרויחט און אפאפונגע פונם ספר ישעיה.
דיע ערשטע הייבט אן "נחמו נחמו עמי".
מרויחט מיין פאלק, זאגט הפס"ה. דאס איז גע-
זאגט צו דיע אומות העולם, זיי זאלען מיט פרוי-
מזאפט און לויבען היימישען העלפען דעם יי-
דישען פאלק. ווי אים דיע נאנצע מענשהייט
זאל ארויסגעלייזט ווערען און אלע פערלער זאל-
לען האבען א נאולה "שלימה", איין אמתע איי-
ביגע אויסלייזונג פון אלע צרות, מווען זיי דאנ-
העלפען אן ישראל זאל ארויסגעלייזט ווערען פון
דיע אלע צרות ואס טאקיי זיי אליין האבען גורם
געווען.

שוין גענוג גלות, זאגט הפס"ה. מאכט א ג-
מטע ווען (פסל דרך) ארויס פונעם גלות גלייך ווי
ירושלים פאר אלע. מיינע יודען. ווערען אפאל-
מערדיגטע שווערדיקייטן פונם ווען. זאלען דער
מרגענער פון גוטע בשרה קיין ציון און ירושלים
(פסל דרך) ציון און מלכות ירושלים) זיך אויפ-
הויבען אויף א הויכען בארג און אפפארן אויס
רופען: דא געהט דער רבש"י, ואס פיהרט זיינע
קינדער צוריק אהיים. דאס איז דיע הפסטה פון
שבת נחמו.

צו מערערע, אז אין דיע בערג פאר ירוש-
לים אפאר מיל, זענען היינט אויף געבויט צוויי
(המשך אויף זייט 10)

דברים (שבת חזון).

אזוי ווע דיע ערשטע צוויי הפסרות זענען דער
אנהייב פון ספר ירמיה איז דער דריטער שבת
פון דיע 'נ' דפוערענאט, דער שבת פאר תשעה
באב, דער אנהייב פון ישעיה הנביא ואס האט גע-
לעבט א הונדערט יאהר פריהער אין דער גלאנץ
צייט פון מלכות יהודה.

דעם חילוק צווישען איהם און ירמיה וועהן מיר
באלד פון אנהייב. ירמיה הייבט אן, דברי ירמיהו!
דיע שטראף רייך פון ירמיה, אבער ישעיה'ס ערש-
טע ווערטער זענען "חזון ישעיהו", דיע ווייטע
דאס פאראויס זעהען פון דעם נביא. ווייל ער
האט נישט נאר געזעט צו זיין דור און, ואס
ווייך וויין איז קורצער צייט, נאר מייסטענס נאר
בעיקר האט ער זיינע נביאישע אויפגע-
הויבען צו דער שפעטער צוקונפט, דעם עתיד
פון "קל הימים" משיח'ס צייטען. אזוי ווע דער
צווייטער מאפיטעל הייבט אן: "וה' בחירותי הו-
מיס", עס ווירד זיין אינס ענדע פון דיע מענ, דיע
ווייטע צוקונפט. פונקט ווע משה רבינו זענען ער
האט געווינען דיע שירה ביים ים סוף, דאנער דיע
שירה פון האינו פאר זיין שטארבען האט ער
גערעדט פון דער גרויסער נאולה פון דער מענש-
הייט אין דיע מען פון משיח. און פונקט ווע משה
רבינו ארעסטירט ישעיה'ס זיך נישט נאר צו דיע
פלייגע מענשאַלעך ואס שטעהען פאר איהם, נאר
צו "הימלעך און ערד", דיע נאנצע נאמור
פון דער וועלט.

אבער דאך א חילוק. משה רבינו ואס האט גע-
זאגט "האזינו" קורץ פאר זיין שטארבען זאגט
"האזינו השמים", הארבעט צו הימלען. "ותשמע
הארץ", און לאז דיע ערד (אויך) זיך צוהערען.
ווייל ער איז בכלל געווען געהערט צום הימלעך
איבערהויפט קורץ פאר זיין פערלאזען דיע ערד.
אבער ישעיה, ואס האט אנהייב פון זיין מייסע
אין דאך געווען געהערט צו דיע ערד, הייבט
אן: "שמעו שמים והאזינו ארץ". הערט אויך צו
הימלעך און הארד צו ערד. - נור ס'וועט און

ידיעות פון דער יידישער וועלט

א רב אין מינסק

די קהילה פון מינסק וועט האבן א רב, וועל-
כער האט געקראנען מליכות פון דעם רבנים סע-
מינאר אין בודאפעסט, 30 יאר אידישער מנהג
נידעל האט איצט פארענדיקט יבן יאר שטודירן
אין דעם לערן - אינסטיטוט אין מזרח איראקע.
ער איז דער צווייטער צו גראדואירן זינט
יאר 1974, ווען סאוועיט-רוסלאנד און אויג-
נארן האבן דערגרייכט א פארשטענדליכע, און זיינע
געשפילט אין דערהיינטיקן די פארשטענדליכע.
סאטומעניש יודן זאלן קענען שטודירן אין רבנים-
סעמינאר און שפעטער אפטיירן אין סאטומעניש-
קהילות. דער ערשטער איז געווען דאנאלד שאנ-
וויטש, וועלכער האט גראדואירט אין יאר 1981.
אין דער גראדואירונגס צערימאניע האט אנ-
מיל געזענען הרב ארטור שנייער, וועלכער איז
אינגעלאנד געווארן דורך דעם רעליגיע מיניס-
טער פון אונגארן צוליב דעם ראש וואס ער האט
געשפילט אין דערהיינטיקן די פארשטענדליכע.
דער יונגער רב איז ווער געלערנט און דערש-
ט א סך שפראכן, אינגעשאפן העברעאיש רומיש
און לעטיש. אין די קומענדיקע פאך יאר וועלן
גראדואירן נאך צוויי סטודענטן. ארום און ארום
נעפטיגען זיך אין סעמינאר 16 תלמידים, צווישן
וועלכע 2 פון סאוועיט-רוסלאנד.

אין וועלט-פארבאנד

דער פארבאנד פון ישראל-קינסטלער איז איינגע-
טימיק אנגענומען געווארן אלס מיינליך אין דער
אינטערנאציאנאלער פערעראציע, וואס האט איר
זיך-אָרט אין פאריז. ישראל'ס קינסטלער-פאר-
באנד

זינד... שטראף... נחמות

פון רב הראשי ד"ר דוד משה רון

דער גאס-הייט, אָבער ער וויל זיך נישט אוי-
סעקוואַרן קיין איינציגן פון זיינע עמיט
געזעצן, ער וויל ווייטער אָנטרעטן אין די
סאָציאלע באַציונגען בלויז איין איינציג גע-
זעצ, דאָס געזעצ פונעם שטארקער. אויף דעם
האַס אים הלל גענועספערט: "מה עולך פני-
לחבדך לא תעביד", וואָס דיר געפערט נישט,
וואָלטסטו נישט סוף פאר זיין הבר". - אַזוי
דו ווילסט באַהט פאַרשטיין די דאָזיקע אַמור
נה, דאָרפסטו דיר שטיצן אויף אירע בייטע
פיס. די צוויי גרונדליינען פון דער תורה: דו
אָרץ פאַרן מענטש-וועלט, און פאַר גאָס, זע-
נען ביינע גלייך וויילעך.

בלעס, וועמען דער קעניג בלע. האָט גע-
רונען, פאַר אַ נביא, אז ער זאל ווערן דער
אידעלאָג פון מאַסן אויסראַסונג, האַלט באַ-
שטערדיק גאָס נאָמען אין זיין מויל. וויין
גוף לייט אָבער פון צוויי פערלער, וועלכע
ווייזן ווי מאַראַליש פאַרקויפלט ער איז:
"שחוס העין" און "חגר באוזה חרגויה". אַ
בלינדער אויף אַן אויג, אַ קומערט אויף
א פוס. ער קוקט אַרפּו לעבן גאָר מיט
אין אויב, און דאָס נאָר צו גאָס. צום הימל.
דאָס אנדערע, מיט וועלכער וואָלט געראַפּט
זענען וואָס ס'מוס זיך ארום אים. דאָ אויף
דער ערד, מיט וועלכער ער וואָלט פאַרשטאַנען
זיין הבר. אַס דאָס דאָזיקע אויג איז אייגן
געהוירן אַ פּינטערלישן אויף זיין וועג
נישט בלעס אונטער, ווייל ער שטיצט זיך
נישט אויפן שטאַרקן יסוד פון געלעבנס-קייט
צווישן מענטשן און פערלער, דעריבער איז
זיין גלויבן צעברעקלט פאַרקויפלט.

"חטא בנפלים...". צווייפאליקן חטא זע-
נען זיי גענומען. די יידן וועלכע האָבן
איבערגעלעבט דעם חורבן בית המקדש האָבן
געסיינט זיך ווענדיק גאָס, מעגן זיי שוין
אונטערזיך דעם מענטשן. זיי האָבן אויפ-
געהערט מקיים צו זיין דאָס סאָציאליאגראַר
געזעצ פון "שמחה און יובל". וועלכע האָט
געוואָלט נישט צו דערגלויבן די פאַרשטענדונג פון
איינע און די אַרעמקייט פון די אַנדערע; זיי
האָבן צוגעדאָכטן ביים האָרפּטאַנטיקן זיין
שכר: זיי האָבן זיך מער נישט געהאַלטן
אַנעמען די קרוינע פון די אומזאָצטע
אחיות און יתומים. מיט אַין וואָס: זיי
האָבן נישט געוואָלט קוקן אויף גאָס מיט
בשעת דער מדרש דריקט אויס אין דער דאָ-
זיקער פאַרס. זיי האַטויערליכע פונעם
יידן פאַל, האָט ער נישט בדעה אויף אַ
פּשטליקן שטייגער אויסצושטשן א פּסוק
פון "איה", יו"ל דאָ, דרינגט ער סאָקע
אויף אין חוד חנוכה פון דער תורה.
אינדערמאן איז די אויפאסונג פון אונז
צו חורבן א סאָפּעל. זי לערנט, נישט נאָר
וויאזוי דער מענטש זאל זיך אויפירן לבני
הש"ת, נאָר אויך לגבי זיין חבר, דעם מיט-
מענטש. און ווען אונדזערע חכמים ווילן
אָנפערשטקן דעם דאָזיקן געדאַנק, שטיצן זיי
זיך אויפן פּסוק פונעם נביא מיינה: "הגיד
לך אֶדָם מה טוב ומה ד' הוציא ממך, כי אם
עשות משפט ואהבת חסד ודונש לכת עם ד'
אֶלֶקָד". - האָט ד'ר, מענטש, שוין עתיד
געט געוואָלט וואָס נישט באַסייט? און וואָס
צו פּערלאַנגט פון דיר ווייססט? נישט
עפעס אונדזער ווי אויסצואַרבן משפט, ליב
האָבן צו נחל חסד וזיין מיט מענטשן, און
דינע דעם רבנוו פון עולם מיט צינעווא-
א תנאי, נעמט זיך אויס דער נביא מיינה?
אויב דו ווילסט דינע דעם רבנוו פון עולם
מוזט קורם גומל חסד זיין מיט דין חבר,
און ווען אונדזערע חכמים ווילן מיט נאָך
ווייניקערע ווערטער אָנזיין אויפן מהות פון
דער תורה, באַזונדן זיך זיך מיט א פּסוק פון
הקדוק: "וצדיק באחולות ויחיה". ער ציך
לעבט מיט זיין אמונה. "צדק" און "אמונה"
אַס די צוויי זענען די עיקר יסודות פון אַגו-
דזער דת.

יענער פרעמדער וועלכער האָט הללו גע-
שטעלט א תנאי, אז נאָר דעמלס וועט ער
זיך מיינן זיין ווען ער, הלל, וועט אים אויס-
לערנען "תורה כולה נעל וגל אחת". די
גאנצע תורה אויף איין פוס, מיט דעם האָט
ער געוואָלט ווייזן אז ער וויל זיך נישט
שטיצן אויף ביינע פיס פון דער תורה, אז
ער וויל אָנעמען א נייע פאַרם פון דינע

"חטא בנפלים... לקו בנפלים... תחנאנים
בנפלים...". זייערע זינד זענען געווען צוויי-
פאליק, די שטראף א צווייפאליקע, דערפאר
וועט די נחמה אויך זיין א אינצוויינדיקע.
טערע, מיין טערע. פליסן שוין יונט
שויןטער יאָר. פון אַס די דאָזיקע סטערן
האָט ירמיהו הנביא, ווי אויך די נביאים
נאָך אים, וועלכע האָבן מיט זייערע אויגן
געזען חורבן און אונטערגאנג ביים יידן
פאַל, געשפּינט קינען און קלאַגלייטער אַז
א צאָל.

אין די דאָזיקע סטע, הערן זיך אין אונז
דערעט שילן לידער פון געווייזן וועלכע זענען
אויסגעווענט געוואָרן פון פאַלקס-זינגערס,
וואָס האָבן באַווייזט די טראַגעדיעס וואָס
ציען זיך אין מער פון אזוי פיל דורות, אַז
געהויבן פון ובוכדאצוו ביז צו הימלער.
נישט נאָר דיי וואָס: פון שבעה עשר
בתמוז ביז תשעה-בבב, זענען טעג פון אבי-
לות און מען רופט זיי: "ביו החצאים"
(צווישן די קלעמענישן), נאָר די גאנצע עפא-
כע, אָנענדיק מיטן חורבן בית ראשון און
ענדיקדיק מיט אוישוויץ, איז איין לאנגער
ביו החצאים.

"על הרות בלם של שבונו גר בכינו"
ב"י די סינין פון בלם זענען געווען געווען
דאָס האָבן מיר אויך געוויינט (ההלים)
ק"ו). ב"י וויפיל סינין זענען מיר נישט גע-
זעט און באַווייזט, דערמאנענדיק זיך אלע
אונדזערע חרוב געמאכטע שילן, די פאר-
שוועכטע ספרי תורות, די אויסגעהרגעטע
שוועסטער און בריות, די פארשוועכטע היי-
מען? "על ערבים בחוכה חלינו כנורותינו"
אויף, די ווערטע דאָס האָבן מיר אויפגע-
לאנגט אונדזערע פידלען, וועלכע האָבן אויס-
געשפילט טרויער-געזאנגען, בשעת דער ווי
פון אונדזערע טרערער איז צו שטארק גע-
ווען, כדי אים צו קענען ארויסזאָגן מיט די
ליפּ?

"חטא בנפלים...". דער מדרש איז דאָ
נישט אויסן צו מאַכן א פשוט וואָס-שפּייט
בשעת דער מדרש דריקט אויס אין דער דאָ-
זיקער פאַרס. זיי האַטויערליכע פונעם
יידן פאַל, האָט ער נישט בדעה אויף אַ
פּשטליקן שטייגער אויסצושטשן א פּסוק
פון "איה", יו"ל דאָ, דרינגט ער סאָקע
אויף אין חוד חנוכה פון דער תורה.
אינדערמאן איז די אויפאסונג פון אונז
צו חורבן א סאָפּעל. זי לערנט, נישט נאָר
וויאזוי דער מענטש זאל זיך אויפירן לבני
הש"ת, נאָר אויך לגבי זיין חבר, דעם מיט-
מענטש. און ווען אונדזערע חכמים ווילן
אָנפערשטקן דעם דאָזיקן געדאַנק, שטיצן זיי
זיך אויפן פּסוק פונעם נביא מיינה: "הגיד
לך אֶדָם מה טוב ומה ד' הוציא ממך, כי אם
עשות משפט ואהבת חסד ודונש לכת עם ד'
אֶלֶקָד". - האָט ד'ר, מענטש, שוין עתיד
געט געוואָלט וואָס נישט באַסייט? און וואָס
צו פּערלאַנגט פון דיר ווייססט? נישט
עפעס אונדזער ווי אויסצואַרבן משפט, ליב
האָבן צו נחל חסד וזיין מיט מענטשן, און
דינע דעם רבנוו פון עולם מיט צינעווא-
א תנאי, נעמט זיך אויס דער נביא מיינה?
אויב דו ווילסט דינע דעם רבנוו פון עולם
מוזט קורם גומל חסד זיין מיט דין חבר,
און ווען אונדזערע חכמים ווילן מיט נאָך
ווייניקערע ווערטער אָנזיין אויפן מהות פון
דער תורה, באַזונדן זיך זיך מיט א פּסוק פון
הקדוק: "וצדיק באחולות ויחיה". ער ציך
לעבט מיט זיין אמונה. "צדק" און "אמונה"
אַס די צוויי זענען די עיקר יסודות פון אַגו-
דזער דת.

אלבערט אינשטיינס שריפטן

די אלבערט אינשטיינס ארכיוון, וואס געפינט
אריין 43000 דאקומענטן און מער פון 30 גוט
פארעכענטע וויכטיגע אלבערט מאטעריאלען
זענען איצט איבערגעפירט געווארן צו דער ענט-
גליטערע היים אין דער העברעאישער אוניווערסיטעט
בעס אין ירושלים. פארשער אויף דער אנהייב-
סיסטעם וועלן גלייך אנהייבן שטודירן די מאטע-
ריאלען, האט דערקלערט פראפ. ראובן ירון, וואס
האט די הויפט הויפזיכט איבער די ארכיוון.

א ניי בוך

הושע פישמאן, פראפעסאר פונעם וועלט בא-
קאנטן ישיבה אוניווערסיטעט אין ניו-יארק האט
ארויסגעגעבן א בוך א"י, "מיינער שטארקע נישט
אומבאקאנט", אין וועלכע דער מחבר האט באהאנדלט
די טעמע וועגן דער מיטלאטערנעלער יידישער
קולטור. דאס בוך איז דערשינען אין יידיש און
ענגליש. ד"ר פישמאן איז מחבר פון 50 ביי-
כער, איבערגעזעצט אין פראנצויזיש, שפאניש,
דייטש, יאפאניש, איטאליעניש, סערבא-כראאוו-
מיש, העברעאיש און האלענדיש.

